

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Marcela Vrbová

Participační práva nezletilého dítěte v občanském soudním řízení se
zaměřením na zjišťování názoru dítěte při rozhodování ve věcech péče
o nezletilé

Diplomová práce

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Participační práva nezletilého dítěte v občanském soudním řízení se zaměřením na zjišťování názoru dítěte při rozhodování ve věcech péče o nezletilé*“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 11. listopadu 2019

.....

Poděkování

Velké poděkování patří vedoucí této diplomové práce, JUDr. Renátě Šinové, Ph.D., která byla po celou dobu psaní práce ochotná zodpovídat veškeré dotazy a poskytovat cenné připomínky.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Ústavní soud a participační práva nezletilého	9
1.1 Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 725/ 18 ze dne 8. října 2018	9
1.2 Je tento nález Ústavního soudu přelomový?	17
2 Vymezení základních pojmů	18
2.1 Dítě	18
2.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí	20
2.3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí jako kolizní opatrovník	21
3 Participační práva	23
3.1 Participace dítěte na řízení	24
3.2 Nejlepší zájem dítěte	25
3.3 Participační práva dítěte v průběhu soudního řízení	26
3.3.1 Fáze zahájení řízení	26
3.3.2 Fáze v průběhu řízení před soudem	27
3.3.3 Fáze po skončení řízení	28
4 Participační práva dítěte v praxi	30
4.1 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (ÚMPOD)	30
4.2 Poznatky z kolaborativního workshopu	31
4.3 Pomůcky a techniky užívané pro zjišťování názoru nezletilého dítěte	31
4.3.1 Teddy bear emotion cards	31
4.3.2 The Bears App	33
4.3.3 Internetové stránky a videa	33
4.3.4 Velryba Gerda – autor Adrián Macho	33
4.3.5 Dopisy pro děti	34
4.3.6 Lístičky rodičům	35
4.3.7 Metoda „feel in between“	36
4.3.8 Rodinné maňáskové divadlo	36
5 Zjišťování názoru nezletilého dítěte obecně	38
5.1 Zjišťování názoru nezletilého za pomoci pracovníků OSPOD	38
5.2 Zjišťování názoru nezletilého dítěte soudem	40
5.3 Dítě a jeho názor	46
5.3.1 Ovlivňování výpovědi dítěte	46
5.3.2 Závaznost názoru dítěte	48
6 Jak dodržování participačních práv nezletilých funguje v praxi na opatrovnickém oddělení v Prostějově	49
7 Závěr	52
Seznam použitých zdrojů	54
Shrnutí	59
Summary	60
Klíčová slova	61
Přílohy	62
7.1 Příloha 1	62
7.2 Příloha 2	62

7.3	Příloha 3.....	63
7.4	Příloha 4.....	64
7.5	Příloha 5.....	65

Seznam použitých zkratek

OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ZŘS	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
ÚmPrD	Úmluva o právech dítěte (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.)
EÚVýPrD	Evropská úmluva o výkonu práv dětí (Sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s.)
Pokyny výboru ministrů RE	Pokyny výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné dětem
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
UMPOD	Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
ESLP	Evropský soud pro lidská práva

Úvod

Jako téma svojí diplomové práce jsem si zvolila téma *Participační práva nezletilého dítěte v občanském soudním řízení se zaměřením na zjišťování názoru dítěte při rozhodování ve věcech péče o nezletilé*, a to převážně z důvodu, že jsem absolvovala několik stáží na opatrovnickém oddělení na Okresním soudě v Prostějově, kde mě tato problematika velmi zaujala.

Vzhledem k tomu, že téma participačních práv nezletilých je z obsahového hlediska poměrně široké, zaměřila jsem se ve své práci speciálně na problematiku participačních práv dítěte v nesporném soudním řízení zaměřenou hlavně na zjišťování názoru nezletilého ve věcech péče o nezletilé při svěřování dítěte do péče soudem. Zjišťování názoru nezletilého a v souhrnu zajištění jeho všech participačních práv na řízení nezletilého dítěte v civilním řízení je problematikou, která není v zákonných předpisech nijak rozsáhle upravena. Soudy pak na tuto problematiku pohlížejí rozdílně, a tudíž dochází k mnohdy rozporuplné aplikaci těchto norem.

Hypotézou diplomové práce je posouzení, zda aktuální právní úprava efektivně zajišťuje participační práva nezletilých.

Diplomovou práci jsem se rozhodla koncipovat do tří větších částí, které se pak dělí na další kapitoly a podkapitoly. V první části se zabývám teoretickým pohledem na danou problematiku. Neboť je ústředním pojmem celé mé práce dítě, považuji za nutné vymezit blíže pojem dítě, a to jak z hmotněprávního tak i procesního hlediska, stejně jako pojem orgán sociálně – právní ochrany dětí, kolizní opatrovník a participační práva dítěte jako takové. Ve druhé části se zabývám novými postupy pro zajištění participačních práv dětí, které jsem poznala v lednu roku 2019 na Kolaborativním workshopu. V třetí části se podívám na to, jak funguje dodržování participačních práv dětí na Okresním soudě v Prostějově.

Cílem mé diplomové práce je poskytnout náhled hlavně na problematiku zjišťování názoru nezletilého v soudním řízení. Rovněž si tak utvářím vlastní názor na danou problematiku, včetně úvah *de lege ferenda*. Celá práce navazuje na nálezy Ústavního soudu sp. zn. ze dne 8. října 2018, II. ÚS 725/18, který se podrobněji zabýval dodržováním participačních práv dítěte během řízení. K tomuto nálezu vydal ústavní soudce Vojtěch Šimíček stanovisko, ve kterém zaujímá naprosto odlišný názor, než je uveden v nálezu jako takovém. I to naznačuje různorodé přijetí citovaného nálezu.

Z metodologického hlediska je práce zpracována spíše odlišněji, než je tomu u tohoto druhu prací. Práce využívá metody deskripce, zejména v části věnované nálezu Ústavního soudu. Rovněž jsem využila analýzu právních norem (výklad právních norem) upravujících participační práva dítěte. S ohledem na to, že práce z velké části zpracovává poznatky získané pozorováním praktické aplikace, jsou užity i metody empirického výzkumu, a to především v části věnované praxi na OS v Prostějově.

V závěru se pokouším shrnout poznatky, které jsem získala v průběhu psaní diplomové práce, a porovnáám je s vyslovenou hypotézou. Rovněž zde uvádím i vlastní názor na danou problematiku, který může napomoci k celkovému zamyšlení se nad tímto tématem.

1 Ústavní soud a participační práva nezletilého

Problematika participačních práv nezletilých dětí není pro Ústavní soud nikterak nová. Za dobu svojí existence se participačními právy nezletilých opakovaně zabýval. Ráda bych zde jmenovala nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13, kde se Ústavní soud vyjádřil, že právo dítěte na slyšení chápe širěji než jako pouhou možnost vyjádření svého názoru na projednávanou problematiku a že „*toto právo je nutno vykládat také v kontextu obecnějšího práva být přítomen projednávání své věci, přičemž jde o důležitou záruku, že o právech dětí není rozhodováno bez jejich účasti.*“¹ V nálezu Ústavního soudu ze dne 5. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3038/16 Ústavní soud vyjádřil názor, že „*dětem je třeba umožnit účast na řízení, které se jich týká, v závislosti na jejich věku a rozumové a citové vyspělosti.*“²

V dalším nálezu Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. II. ÚS 2866/17 Ústavní soud podotkl, že „*právo dítěte podle čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte vyjádřit svůj názor ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, je jen právem, a nikoliv povinností*“ a zahrnuje rovněž právo dítěte mlčet.³ A v nálezu Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2018, sp. zn. IV. ÚS 827/18 Ústavní soud judikoval, že dítě ve věku sedmi let je již schopné vyjádřit svůj názor, kterou základní školu chce navštěvovat.⁴ Všechny tyto názory a stanoviska shrnul Ústavní soud v nálezu Ústavního soudu ze dne 8. října 2018, sp. zn. II. ÚS 725/ 18. Tento judikát bych chtěla v následující podkapitole více představit a zároveň jej použít jako úvod do celé problematiky participačních práv nezletilých.

1.1 Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 725/ 18 ze dne 8. října 2018

Zjišťování názoru dítěte v civilním řízení je jedna ze složek participačních práv dítěte. Základním pramenem těchto participačních práv je ÚmPrD z roku 1989, ve které se definice participačních práv dítěte objevuje poprvé, konkrétně v jejím článku 12, podle něhož „*státy, které jsou smluvní stranou smlouvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost.*“⁵ Tento článek ÚmPrD byl v souvislosti s participačními právy dítěte mnohokrát citován v poměrně čerstvém nálezu

¹ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13, bod 38.

² Nález Ústavního soudu ze dne 5. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3038/16, bod 13.

³ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. II. ÚS 2866/17, bod 50.

⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2018, sp. zn. IV. ÚS 827/18, bod 15.

⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 5, č. 9, s. 1.

Ústavního soudu ze dne 8. října 2018, sp. zn. II. ÚS 725/ 18, na základě kterého nastíním úskalí, které v aktuální právní úpravě participačních práv dítěte shledávám.

Ve výše jmenovaném nálezu (dále jen „Nález“) se primárně řešila ústavní stížnost, kterou se stěžovatelka domáhala zrušení výroků vydaných ve věci péče soudu o nezletilou vedlejší účastnici, dceru stěžovatelky, a vedlejšího účastníka, partnera stěžovatelky. Konkrétně výrokem I. rozhodnutí Okresního soudu v Nymburce ze dne 22. 3. 2017 bylo k návrhu vedlejšího účastníka rozhodnuto o nahrazení nesouhlasného stanoviska stěžovatelky tak, že je dáván souhlas s přeočkováním nezletilé vedlejší účastnice proti záškrtu, tetanu a dávivému kašli, a rovněž ve výroku I. rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 31. 10. 2017, byl rozsudek okresního soudu potvrzen. Důležité je zmínit, že v době soudního řízení, v jehož rámci byla vydána ústavní stížností napadená rozhodnutí, bylo nezletilé vedlejší účastnici jedenáct, respektive v pozdějším stádiu řízení dvanáct let.

Stěžovatelka se otcem nezletilé vedlejší účastnice nemohla dohodnout, zda jejich dceru nechat proti výše uvedeným chorobám přeočkovat. Stěžovatelka zastávala názor proti přeočkování a vedlejší účastník zastával názor pro přeočkování. Stěžovatelka poukazovala na možnost zbytečnosti přeočkování, neboť nešlo vyloučit, že nezletilá měla v dané době dostatek protilátek po předchozích očkováních. Stěžovatelka zdůrazňovala i postoj a stanovisko samotné nezletilé, která dle stěžovatelky, sama s přeočkováním nesouhlasila. Ústavní soud ve svém nálezu ústavní stížnost stěžovatelky zamítl, ale rovněž se zabýval porušením ústavně zaručených práv nezletilé vedlejší účastnice, ke kterým před okresním a krajským soudem došlo. V článku 25. nálezu výslovně uvádí „I když v *projednávaném případě nestojí argumentace stěžovatelky, kterou chtěla podpořit své námitky nespravedlivého a neudržitelného průběhu a výsledku řízení před obecnými soudy, nebrání tato skutečnost tomu, aby Ústavní soud napadený průběh a výsledek řízení přezkoumal i z hlediska jiných než stěžovatelkou dovolávaných ústavně zaručených práv (...) a aby výjimečně zasáhl i tehdy, když zjistil, že v řízení v dané věci byla porušena ústavně zaručená práva nikoliv stěžovatelky, ale nezletilé vedlejší účastnice, o niž – o souhlas se zásahem do její fyzické integrity – v dotčeném řízení šlo především.*“⁶ Ústavní soud tak učinil na základě závazku plynoucího z čl. 3 odst. 1 ÚmPrD, která byla v ČR vyhlášena pod č. 104/1991 Sb., a která vyžaduje, aby zájem dítěte byl hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. K pojmu více v kapitole 3.2 *Nejlepší zájem dítěte.*

⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 8. října, sp. zn. II. ÚS 725/18.

Prvního jednání před Okresním soudem v Nymburce o projednávané věci se nezletilá vedlejší účastnice osobně neúčastnila, ale byla zastoupena kolizním opatrovníkem městem Poděbrady. V průběhu dalšího jednání před okresním soudem, které bylo v průběhu přerušeno za účelem provedení pohovoru s nezletilou v kanceláři soudce za přítomnosti kolizního opatrovníka. Dle protokolu sepsaném při pohovoru s nezletilou, tento pohovor s nezletilou „trval 25 minut, nezletilá při něm byla dotazována na svůj postoj k očkování a znalosti této věci, na informace, které ji k tomu poskytli rodiče, na své zájmy, na cestování a na svou předchozí zkušenost s očkováním.“ Při závěrečných řečech kolizní opatrovník nezletilé uvedl, že nezletilá byla při pohovoru nepřiměřeně vystrašena. Neúměrně jejímu věku jí totiž byly dříve zdůrazněny nemoci, k nimž by mohlo dojít. „Ke stanovisku samotné nezletilé pak okresní soud konstatoval, že ta vzhledem ke svému věku a znalostem ještě nemůže problém očkování pochopit, ale opakuje to, co ji podsovává stěžovatelka, která ji ovlivňuje značně expresivními prostředky; takovou prezentaci dané problematiky nezletilé pak soud považoval za nevhodnou.“ Soud se tady přiklonil k názoru odborníků, které v průběhu řízení oslovil, že pro vedlejší účastnici představuje větší nebezpečí onemocnění některou z očkováných nemocí, než možnost případných závažných následků očkování a ve svém rozsudku nahradil nesouhlasné stanovisko matky nezletilé tak, že je dáván souhlas s přeočkováním nezletilé proti výše jmenovaným nemocem. Proti tomuto výroku okresního soudu se stěžovatelka odvolala ke Krajskému soudu v Praze.

Jednání u Krajského soudu v Praze, proběhlo bez přítomnosti nezletilé vedlejší účastnice, neboť její matka vyjádřila nesouhlas s dalším výsledkem nezletilé před soudem a odvolací soud na její přítomnosti netrval. Kolizní opatrovník se k jednání nedostavil a k podaným odvoláním se nevyjádřil ani písemně. Tento kolizní opatrovník s nezletilou vedlejší účastnicí vůbec nekomunikoval a neposkytoval jí žádné informace či vysvětlení týkající se dotčeného soudního řízení. Krajský soud v Praze ve svém rozsudku rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Podle vyjádření kolizního opatrovníka, poskytnutého na vyžádání Ústavnímu soudu, ze strany kolizního opatrovníka nebyla nezletilá seznámena s rozhodnutími soudů a věc ani otázka sporného očkování s ní nebyla projednávána. Jak již bylo zmíněno, jediné setkání kolizního opatrovníka a nezletilé proběhlo při pohovoru s nezletilou prováděném Okresním soudem v Nymburce.

Ve ústavní stížnosti stěžovatelky, bylo namítáno, že napadená rozhodnutí Okresního soudu v Nymburce a rozhodnutí Krajského soudu v Praze, kterými bylo rozhodnuto o nahrazení jejího stanoviska a souhlasu s přeočkováním nezletilé vedlejší účastnice, byla

porušena její ústavně zaručená práva. Stěžovatelka současně odmítla, že by nezletilou dcerou určitým způsobem manipulovala, a má za to, že své postoje a informace s očkováním související sdělila nezletilé citlivým způsobem. Pro průběh řízení o ústavní stížnosti byl nezletilé vedlejší účastníci jmenován opatrovníkem Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, který se zabýval zejména otázkou participačních práv nezletilé. *„Vyjádření opatrovníka předcházela jeho osobní schůzka s nezletilou, o které byl učiněn záznam. Z tohoto záznamu vyplývá, že opatrovník s nezletilou rozebral jak řízení před Ústavním soudem, tak předcházející řízení před obecnými soudy (tzn. jejich důvod a smysl, význam pro nezletilou), ptal se na její stanovisko k očkování i účasti na soudním řízení a poskytl jí též základní shrnutí různých postojů k očkování, včetně platné právní úpravy a probíhající společenské debaty.“* Právě opatrovník nezletilé v podaném vyjádření uvedl, že v daném případě podle něj nedošlo k porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky, došlo však k porušení participačních práv nezletilé, tedy konkrétně práva na informace zaručené v čl. 13 a čl. 42 ÚmPrD a čl. 3 EÚmVýPrD, práva být slyšena dle čl. 12 ÚmPrD a práva na rodinný život v jeho procesním aspektu ve spojení s právem na spravedlivý proces dle čl. 8 odst. 1 a čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv.

Ústavní soud posoudil opodstatněnost a důvodnost ústavní stížnosti a shledal, že ústavní stížnost je opodstatněná, avšak není zde důvod pro zrušení napadených rozhodnutí. Ústavní soud se tedy připojil k názoru opatrovníka nezletilé (Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí), že v daném případě došlo k porušení ústavně zaručených práv nezletilé vedlejší účastnice, a to zejména jejího práva být slyšena zaručeného čl. 12 Úmluvy o právech dítěte a práva na projednání její věci v její přítomnosti zaručeného čl. 38 Listiny. Ústavní soud v nálezu zdůraznil, že toto porušení ovšem nemělo vliv na samotný výsledek řízení před obecnými soudy a bylo částečně zhojeno v řízení před Ústavním soudem. Ačkoliv z výše uvedeného vyplývá, že stěžovatelka se porušení participačních práv své dcery v ústavní stížnosti nedomáhala, nebránila tato skutečnost tomu, aby Ústavní soud napadený průběh a výsledek řízení přezkoumal z hlediska jiných než stěžovatelkou dovolávaných ústavně zaručených práv [srov. náleží sp. zn. IV. ÚS 827/18, ze dne 10. 4. 2018, bod 14]. Ústavní soud v bodě 29. Nálezu připomíná, že *„podle čl. 83 Ústavy České republiky je soudním orgánem ochrany ústavnosti, není tedy součástí soustavy obecných soudů a není povolán k přezkumu správnosti aplikace protiústavního práva. Pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení nebo v rozhodnutí jej završujícím nebyly porušeny ústavními předpisy chráněné práva a svobody*

účastníka řízení, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé.“

Ústavní soud v nálezu shledal jako nejzávažnější porušení čl. 12 odst. 2 ÚmPrD, týkající se práva dítěte být slyšeno. Neboť jak vyplynulo z popisu průběhu řízení před obecnými soudy, zapojení nezletilé účastnice do soudního řízení spočívalo toliko v provedení pohovoru se soudcem u soudu prvního stupně, jehož předmětem byla problematika sporného očkování; jiným způsobem nebyla nezletilá obecnými soudy kontaktována a nebylo s ní komunikováno, vyjma výzvy k účasti na jednání u krajského soudu, z něhož ji ovšem stěžovatelka omluvila. Přestože nezletilá byla v řízení zastoupena kolizním opatrovníkem (OSPOD), tento s ní však v praxi nijak nekomunikoval. Během řízení tak s nezletilou bylo zacházeno spíše jako s pouhým zdrojem informací než jako s plnohodnotným účastníkem a aktérem řízení. Podle svého vlastního vyjádření měla nezletilá z řízení před obecnými soudy nakonec pocit, jako by vlastně u soudu vůbec nebyla a nebylo bráno v potaz, co říká. Právo zaručené v čl. 12 odst. 2 ÚmPrD se dle Ústavního soudu neomezuje na pouhé zjištění názoru dítěte na projednávanou záležitost, ale zahrnuje také další komunikaci s dítětem a informování jej o řízení. Ústavní soud zdůraznil, že právo dítěte podle čl. 12 ÚmPrD není obecně vázáno na žádný věkový limit, ale v každém jednotlivém případě je přitom samozřejmě nutné reflektovat věk a vyspělost dotčeného dítěte. Dítě by tak předem mělo být vůbec seznámeno s tím, že má právo se vyjádřit k dané věci a že jeho názor má být soudem odpovídajícím způsobem zohledněn. Ostatně soud v nálezu několikrát zdůraznil, že nejdůležitější složkou participačního práva dítěte na soudním řízení je to, aby dané dítě vůbec vědělo, že tato práva má. Následně pak dítěti má být sděleno a vysvětleno, jak soud o záležitosti, která se jej dotýká, rozhodl a jak bylo v praxi zohledněno vyjádřené stanovisko dítěte, a zejména pakliže mu nakonec nebylo vyhověno, z jakých důvodů se tak stalo. Uvedené přitom předpokládá, že dítě je vůbec informováno o vedení řízení ve své záležitosti i o jeho skončení, což úzce souvisí i s jeho právem být přítomno projednání své věci, respektive účastnit se projednání své věci. Ústavní soud zároveň dodává, že toto právo dítěte na slyšení a na účast při jednání soudu není absolutní, ale vždy je třeba přihlídnout k nejlepšímu zájmu dítěte, který v konkrétním případě, například u dětí velmi nízkého věku, může vést k tomu, že názor dítěte nebude soudem zjišťován či dítě nebude o řízení blíže informováno.

Ústavní soud v nálezu tedy shledává za jedno z nejzávažnějších pochybení obecných soudů, že nezletilá dle protokolu o výslechu, který je součástí spisu, že nezletilá nebyla s vedením soudního řízení nijak blíže seznámena, nebylo jí sděleno, proč se řízení vede, jaká

má v řízení práva, proč je vlastně dotazována na svůj názor a jak její stanovisko bude následně zohledněno, a zejména ze strany státních orgánů jí vůbec nebylo vysvětleno, jak ve věci nakonec bylo rozhodnuto, proč a jak bylo naloženo s jejím názorem. O výsledku řízení před soudem prvního stupně byla pouze nepřímo informována svými rodiči a o vedení odvolacího řízení ani o jeho výsledku fakticky nebyla informována vůbec. V nálezu Ústavní soud rovněž vyjádřil názor, že soud nemůže spoléhat na to, že se dítěti dostane potřebného poučení o jeho právech a o soudním řízení jako takovém ze strany jeho zákonných zástupců či od ustanoveného opatrovníka, naopak je v nálezu vyjádřen názor, že je to vždy soud, který je odpovědný za dodržování všech aspektů práva na spravedlivý proces. Ústavní soud se v konkrétním případě pozastavil nad tím, že pokud soud v prvním stupni soudního řízení shledá, že je dítě dostatečně způsobilé, aby bylo přímo vyslechnuto soudcem v rámci zjišťování názoru dítěte, pak zásadně nemůže být důvodu, aby následně nebylo zpraveno přímo soudem též o výsledku řízení. Takové informování dítěte přímo ze strany soudu, jako nestranné a neutrální autority, je pak zcela zásadní tam, kde rodiče vystupují v daném řízení proti sobě a výsledek řízení může být dítěti podán citově zabarveně a zkresleně. Neboť všechny tyto aspekty v konkrétním řízení naplněny nebyly, Ústavní soud shledal, že tímto bylo jednoznačně porušeno právo nezletilé na participaci na řízení, které se jí dotýkalo, podle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.

V nálezu bylo rovněž připomenuto, že nezletilé vedlejší účastníci byl k zastupování v řízení ustanoven kolizní opatrovník – orgán sociálně-právní ochrany dětí. Toto zastoupení ovšem bylo v zásadě čistě formální, neboť opatrovník s nezletilou nijak nekomunikoval, sešel se s ní pouze jedenkrát, a to při provedení pohovoru se soudcem. Nezletilé nesděloval žádné relevantní informace – ani k řízení, ani k vlastní projednávané záležitosti – ani nezjišťoval její vlastní názor na věc. Během odvolacího řízení nezletilá nebyla ustanoveným opatrovníkem ani informována, že se nějaké odvolací řízení vede a tudíž ani jak odvolací řízení dopadlo, ba dokonce odvolacím řízením neučinil žádný úkon a nijak se nevyjádřil. Z uvedeného tudíž bylo patrné, že zastoupení nezletilé vedlejší účastnice v řízení před obecnými soudy bylo zcela formální, čímž v důsledku bylo porušeno právo nezletilé vedlejší účastnice být přítomna - účastnit se – projednávání své věci dle čl. 38 odst. 2 Listiny. V bodě 60. Nálezu Ústavní soud akcentuje, „ *je li v řízení nezletilému dítěti ustanoven opatrovníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí, nestává se tento orgán účastníkem a stranou řízení, ale je stále výlučně zástupcem dítěte, které naopak má postavení účastníka řízení. Funkci kolizního opatrovníka je pak ochrana zájmů a práv opatrovance, nikoliv bez dalšího prosazování vlastník představ či*

dokonce zájmů – použitím tohoto institutu stát demonstruje svou odpovědnost za blaho dítěte a mimo jiné naplňuje též právo dětí a mladistvých na zvláštní ochranu dle čl. 32 odst. 1 Listiny (viz nález sp. zn. ze dne 19. 2. 2014, I. ÚS 3304/13, bod 13)“ V závěru nálezu Ústavní soud shrnuje, že „právo dítěte být slyšeno v řízení, které se jej týká, ve smyslu čl. 12 ÚmPrD se neomezuje na pouhé zjištění názoru dítěte na projednávanou záležitost, ale zahrnuje také další komunikaci s dítětem a informování jej o řízení, včetně toho, jak nakonec bylo rozhodnuto v záležitosti dítěte a jak byl zohledněn jeho zjištěný názor, kdy za dodržení tohoto práva odpovídá soud.“ Neboť i „dítě má právo být důležitým subjektem a účastníkem řízení, nikoli jen objektem ochrany a pasivním pozorovatelem rozhodování o své záležitosti“ Výše shledané porušení práv nezletilé vedlejší účastnice nicméně nevyžadovalo kasační zásah Ústavního soudu, ale v daném případě pouze postačilo konstatování, že došlo k porušení ústavně zaručených práv nezletilé. „Toto porušení totiž bylo dodatečně zhojeno v řízení před Ústavním soudem, v němž jmenovaný opatrovník nezletilé, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, své opatrovance poskytl potřebné informace jak o samotném řízení před obecnými soudy a jeho výsledku, tak i obecně o problematice očkování. Mimoto shledané porušení práv nezletilé vedlejší účastnice, respektive jeho odstranění v případném novém řízení před obecnými soudy by nemělo vliv na samotný výsledek soudního řízení pro stěžovatelku.“ V řízení před ústavním soudem pak sám Ústavní soud dbal na dodržování práv nezletilé vedlejší účastnice a to tak, že jí usnesením ustanovil opatrovníka (ÚMPOD), kdy toto usnesení bylo nezletilé vedlejší účastnici samostatně zasláno. Ustanovený opatrovník se s nezletilou sešel a poskytl jí všechny nezbytné informace týkající se řízení před Ústavním soudem včetně toho, co to pro nezletilou může znamenat. Při této příležitosti se nezletilá k celé věci znovu k věci vyjádřila a rovněž ustanovenému opatrovníku sdělila, jakou formou si posléze přeje být informována o výsledku řízení. V konkrétním případě se jednalo o soudkyni zpravodajku Kateřinu Šimáčkovou.

Soudce Ústavního soudu Vojtěch Šimíček připojil (podle ustanovení § 22 zákona č. 182/1992 Sb., o Ústavním soudu) k nálezu své odlišné stanovisko k výrokové části II., týkající se porušení participačních práv nezletilé. Dle něj je nález ústavního soudu zcela ultra petitium, neboť stěžovatelka se domáhala zrušení výroků soudu prvního a druhého stupně a nikoliv konstatovat porušení práv nezletilé vedlejší účastnice. Výsledkem rozhodování je tak nakonec vyhovění ve vztahu k jiné osobě, než je stěžovatelka, a z jiných důvodů, než bylo argumentováno v ústavní stížnosti. Soudce Šimíček nesouhlasil s takto extenzivně pojatými participačními právy. Svým kolegům ze senátu vytyká, že „zaměňují něco, co soudy podle

práva udělat musely, od toho, co snad udělat mohly jaksí nad rámec svých právních povinností.“ Poukazuje, že dle jeho názoru z odkazovaného čl. 12 ÚmPrD a ani z čl. 38 odst. 2 Listiny neplyne, že soud je povinen nezletilého informovat o výsledku řízení zvláště, jemu srozumitelnou formou. Nelze tedy tvrdit, že pokud tak soud neučiní, dopustí se protiústavního excesu. Dle soudce Šimíčka, tím, že soudce okresního soudu nezletilou vedlejší účastnici vyslechnul, musela být bez pochyby zpravena, že se v souvislosti s ní vede nějaké soudní řízení a zároveň musela být informována o jeho podstatě i o jeho obsahu. Tímto jednáním byl dle Šimíčka zcela jistě naplněna dikce ustanovení čl. 12 ÚmPrD. Stejně tak krajský soud chtěl zjistit názor nezletilé u jednání, nicméně akceptoval názor matky, která s dalším výsledkem nezletilé nesouhlasila. Ve stanovisku soudce explicitně vyjádřil svůj údiv slovy „to mi hlava nebere“, kdy podle jeho přesvědčení *„zcela odporuje elementární logice, pokud za této situace, kdy z důvodu nesouhlasu stěžovatelky s dalším výsledkem její nezletilé dcery před soudem, soud této žádosti vyhoví, a následně Ústavní soud (ultra petitum) konstatuje – na základě ústavní stížnosti stejné stěžovatelky – porušení participačních práv nezletilé.“* Soudce Šimíček se přiklání k názoru, že pokud by se mělo někomu vytknout porušení participačních práv dítěte, pak by to nemělo být ve vztahu k soudům, nýbrž k samotné stěžovatelce, která měla zajistit přítomnost nezletilé u vyhlášení rozhodnutí soudem prvního stupně a rovněž zajistit její účast v odvolacím řízení. Podotýká, že soudy nemají pravomoc, která by umožňovala zajistit účast nezletilého u soudu. Dle Šimíčka, právě v případech, kdy rodiče nechtějí nebo nejsou schopni své povinnosti dostát, je právě úkolem ustanoveného opatrovníka, aby hájil zájmy nezletilého. Zde připouští, že v daném případě došlo na straně opatrovníka k pochybení, které si zaslouží kritiku, ale dle něj by se tato kritika více hodila do odůvodnění a nikoliv do samotného výroku nálezu. Pan Šimíček zde vyjadřuje zajímavou myšlenku, že pokud nyní ústavní soud v tomto nálezu dovedl, že vysvětlovat smysl a podstatu vedeného řízení a zprostředkovat mu jeho výsledek je úkolem soudů a nikoliv ustanoveného opatrovníka, není mu zcela jasné, z jakého důvodu vlastně v podobných případech opatrovníci jsou ustanovováni. Jako problém vidí to, že jmenovaný výrok v nálezu je určitým způsobem precedenční a z tohoto, původně práva soudu, činí bezvýhradnou povinnost, kdy s touto reinterpetací role opatrovníka zcela nesouhlasí.

Tímto poměrně zdlouhavým způsobem jsem se snažila poukázat, že z mého pohledu na poměrně jednoznačný skutkový stav může být pohlíženo diametrálně odlišně. Neboť tento nálezn Ústavního soudu shledávám za poměrně zásadní, rozhodla jsem se danou problematikou více zabývat. Mým cílem by mělo být to, že se přikloním více k jednomu či druhému názoru.

1.2 Je tento náleží Ústavního soudu přelomový?

V době, kdy výše popsaný náleží Ústavního soudu byl vydán, očekávala jsem, že na tento náleží bude odborná veřejnost více reagovat a bude se k němu chtít vyjádřit například v odborných časopisech. Ani po roce od vydání náleží jsem však žádnou zajímavější reakci nenalezla. Jediné, co jsem našla, bylo jeho prosté shrnutí v časopise *Rodinné listy*⁷.

V době po započatí s prací na této diplomové práci jsem přečetla mnoho náleží Ústavního soudu, které se zabývaly participačními právy dětí, některé z nich jsem zmínila v kapitole *1 Ústavní soud a participační práva nezletilého*. Zmíněný náleží víceméně shrnul většinu názorů, které Ústavní soud judikoval v průběhu let předchozích. Jako novinku lze vyhodnotit poukázání na problematiku informování dítěte v průběhu řízení a na konci o jeho výsledku, kdy tuto povinnost a odpovědnost za její dodržení přenesl na projednávající soud. Jako další odchylku od dosavadních náleží shledávám explicitní vyjádření, že právo dítěte být slyšeno není vázáno na žádný věkový limit. Informováním dítěte po skončení řízení a právem dítěte na slyšení v souvislosti s jeho věkem se budu zabývat více v dalších kapitolách diplomové práce, kdy bych se ráda pokusila zhodnotit, zda požadavky Ústavního soudu v náleží uvedené, nejsou jen obtížně proveditelné.

K odlišnému stanovisku soudce Vojtěcha Šimíčka ke zmiňovanému náleží, který se vyjádřil, že mu přijde poněkud zvláštní, když Ústavní soud konstatovat porušení práv nezletilé vedlejší účastnice porušením čl. 12 odst. 2 ÚmPrD, ačkoliv se tohoto posouzení stěžovatelka sama nedomáhala, lze říci to, že v náleží Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19⁸ tak Ústavní soud učinil opětovně a i tentokrát v souvislosti s porušením čl. 12 ÚmPrD. Lze tedy konstatovat, že odlišné stanovisko pana Šimíčka, jako správné, Ústavní soud neshledal.

⁷ FOREJTOVÁ, Monika. BURIÁNOVÁ, Pavla. VNENK, Vladislav. Přehled zásadní judikatury Ústavního soudu ČR v oblasti rodinného práva za rok 2018 (1.). *Rodinné listy*, 2019, roč. 8., č. 1, s. 21-23.

⁸ Náleží Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19, bod 26.

2 Vymezení základních pojmů

Abych se mohla pustit do zkoumání dané problematiky, považuji za nezbytné, na úvod mojí diplomové práce si ujasnit základní pojmy, se kterými se budu v průběhu celé práce potkávat. Jedním, z těchto pojmů je bezesporu „dítě“. Ačkoliv se může zdát, že tento pojem je zcela zřejmý, chtěla bych tento pojem osvětlit v souvislosti s participačními právy dětí tak, jak na něj pohlíží české právo, ale také jak na tento pojem pohlížejí mezinárodní smlouvy, kterými je Česká republika vázána.

2.1 Dítě

V souvislosti s otázkou participačních práv dítěte se právě dítě stává ústředním pojmem celé této problematiky. Proto je zcela nezbytné si hned na začátku definovat, kdo vlastně dítě, z pohledu soukromého práva, vlastně je. Pohled na dítě se v minulosti poměrně výrazně měnil. V dobách nejdávnějších o všech aspektech života dítěte rozhodoval původně kmen a později rodič. Tyto osoby mohly dítě zcela svévolně prodat do otroctví či dokonce zabít. V době římského práva tuto moc vykonával nad dítětem otec – pater familias. Až od roku 374 n. l. začalo být zabití dítěte shledáváno jako vražda. Tělesné tresty v této době však stále nebyly nijak neobvyklé a považovaly se za součást řádné výchovy dítěte. Větší změna byla zaznamenána až v 16. století s působením Jana Ámose Komenského, který začal k dětem prosazovat mírnější přístup a začal tak podporovat jejich individualitu a všestrannou výchovu. Teprve počátkem 20. století se pohled na dítě ve společnosti začal měnit. Velkým mezníkem se stal rok 1924, kdy došlo ke schválení Ženevské deklarace práv dítěte, kde jsou formulovány základy ochrany dítěte. Do popředí se rovněž začíná dostávat tzv. nejlepší zájem dítěte. Jako přelomovou můžeme posuzovat i ÚmPrD z roku 1989, která zakotvila standarty, které je smluvní stát vzhledem ke svým „malým“ občanům povinen dodržovat.⁹

„Dítě jako fyzická osoba, které právo přiznává práva a povinnosti, vzniká podle českého práva narozením, za které se pokládá jeho oddělení od těla matky.“¹⁰ Neboť dle § 23 OZ má člověk právní osobnost od narození až do smrti. „Aby člověk po narození získal právní osobnost (subjektivitu), musí se narodit živý.“ Protože je i z medicínského práva poměrně obtížně posouditelné, kdy přesně nastal okamžik zrození a vlastně i celková životaschopnost plodu, došlo v našem právním řádu k ukotvení vyvratitelné právní domněnky v § 25 OZ, kde je ve větě druhé stanoveno, že se má za to, že se dítě narodilo živé. „Je třeba

⁹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4., č. 9, s. 1-2.

¹⁰ VLASTÍK, Jiří. Dítě a právo. *Rodinné listy*, 2013, roč. 2., č. 10, s. 18.

zdůraznit, že právní osobnost – rozdílně od svéprávnosti – je po celý život člověka zásadně neomezená a neomezitelná.¹¹ Pro právo je však kromě vzniku právní osobnosti u člověka, respektive dítěte, ale rovněž i stanovení jeho dospělosti (zletilosti) a dosažení jeho plné svéprávnosti. „Mezníkem mezi dětstvím a dospělostí je z právního pohledu dosažení zletilosti, tedy okamžik, kdy člověk dovrší věk, s nímž právo zásadně spojuje plnou schopnost člověka samostatně právně jednat.“¹² A contrario, dosažením zletilosti, respektive dospělosti, přestává být daná osoba dítětem. Svěprávnost je v českém právním řádu upravena v § 15 odst. 2 OZ. Ten by se dal shrnout asi tak, že svěprávnost je způsobilost právně jednat; můžeme tak hovořit i o způsobilosti k právnímu jednání, které je jakýmsi nástrojem autonomie vůle. „Soukromé právo přiznává právní relevanci jednání osoby význam jen tehdy, má-li jednajícím subjekt dostatečné rozpoznávací a (rozumové) a volní schopnosti“ Je však třeba brát v potaz, že rozumové a volní schopnosti člověka se rozvíjí v čase. Při stanovování hranice plnoletosti v určitém státě je obecně vždy vycházeno „z konkrétních společenských podmínek a představ o tom, kdy je člověk vyvinut natolik, aby si zcela uvědomoval možnosti a následky svého jednání“¹³ V České republice tato hranice byla stanovena dosažením 18 let věku, neboť osoby v tomto věku jsou všeobecně vnímány tak, že jejich rozumové a volní schopnosti dosahují dostatečnou úroveň na to, aby jejich právní jednání bylo z hlediska práva relevantní.¹⁴ Jako spíše výjimečné můžeme brát nabytí plné svéprávnosti u osob starších 16ti let uzavřením manželství a přiznáním svéprávnosti, které jsou uvedeny v § 30 odst. 2 věta první OZ.

V rámci práva Rady Evropy používá většina nástrojů týkajících se dětí definici dítěte podle Úmluvy o právech dítěte. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod neobsahuje definici dítěte. Článek 14 citované úmluvy zaručuje užívání práv přiznaných úmluvou „bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu“, včetně z důvodu věku. Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře přijal definici dítěte podle ÚmPrD, čímž se přiklání k všeobecnému „mladší 18 let“. Totéž platí i pro Evropskou sociální chartu a její výklad Evropským výborem pro sociální práva. V rámci práva EU jedna formální definice „dítěte“ rovněž neexistuje, neboť Definice dítěte může být v právu EU značně rozdílná v závislosti na kontextu právní úpravy. Definici dítěte obsahují například výše uvedené směrnice. Některé oblasti práva EU odkazují v otázce definice dítěte na vnitrostátní právo.¹⁵

¹¹ MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář, Svazek I. § 1 – 177*. Praha: Leges, 2013, s. 310-311.

¹² VLASTÍK, Jiří. Dítě a právo. *Rodinné listy*, 2013, roč. 2., č. 10, s. 18.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ MELZER¹⁴ MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář, Svazek I. § 1 – 177*. Praha: Leges, 2013, s. 254 – 255.

¹⁵ MÍČICOVÁ, Barbora. *Parlamentní institut. Implementace Úmluvy o právech dítěte v České republice*. Leden 2017, s. 6-7.

Dalo by se shrnout, že „*dítě, které nenabílo plné svéprávnosti, je způsobilé jen k takovým právním úkonům, které jsou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělost odpovídající jeho věku. Naplnění těchto podmínek je zapotřebí posuzovat vždy individuálně s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu.*“¹⁶

2.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Podle § 884 OZ mají rozhodující úlohu ve výchově dětí rodiče, kteří mu mají být všestranně příkladem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině. Zásahy veřejné moci do této výlučné sféry soukromého života by měly být samozřejmě pokud možno minimální a výjimečné. Rodinný život je intimní a výsostně soukromou záležitostí. „*Ve vztahu k dětem lze proto říci, že jsou to v první řadě rodiče, kdo mají právo a povinnost vykonávat „sociálně-právní ochranu“ pro své dítě.*“ Nejdůležitější pramen mezinárodního práva v oblasti rodiny, kterým je bezesporu již několikrát zmíněná ÚmPrD. Ta jednoznačně „*vychází z pojetí rodiny jako základní jednotky společnosti a přirozeného prostředí pro růst a blaho všech svých členů, tedy i dětí.*“¹⁷

Listina v čl. 32 odst. 2 říká, že zvláštní ochrana dětí je zaručena. V čl. 32 odst. 4 pak také přiznává, že „*práva rodičů mohou být omezena (...) rozhodnutím soudu a na základě zákona*“. V podobném tónu se vyjadřuje rovněž i Úmluva o právech dítěte. ÚmPrD, jakož i Listina, tak nejen dovolují, ale předpokládají, vedle výše zmíněné soukromoprávní též existenci veřejnoprávní ochrany dítěte, za jejíž provádění je odpovědný hlavně stát, poté popř. jiné veřejnoprávní subjekty (většinou se jedná o veřejnoprávní korporace).¹⁸ Orgány s obecnou působností na úseku ochrany dítěte jsou soudy a orgány určené zákonem č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „zákon o OSPOD“), tj. Ministerstvo práce a sociálních věcí, krajské a obecní úřady a ve vztahu k zahraničí Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Sociálně-právní ochranu dětí zabezpečují též kraje a obce v samostatné působnosti a fyzické a právnické osoby, pokud obdrží pověření k výkonu sociálně právní ochrany. Z uvedeného výčtu tedy plyne, že ochranou dětí a rodiny jako takové se v ČR zabývá poměrně velké množství subjektů.

V tomto textu je ale rovněž nezbytné blíže definovat, co to vlastně sociálně-právní ochrana dětí je. Podle oficiálního webu OSPOD „*sociálně-právní ochrana dítěte představuje*

¹⁶ VLASTÍK, Jiří. Dítě a právo. *Rodinné listy*, 2013, roč. 2., č. 10, s. 19.

¹⁷ MARCELA, M, HOVORKA, F. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 5.

¹⁸ MARCELA, M, HOVORKA, F. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 6.

*zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly.*¹⁹

Ačkoliv je problematika sociálně-právní ochrany dětí převážně upravena v zákoně o OSPOD, další ustanovení týkající se ochrany dětí jsou rovněž obsažena v řadě právních předpisů, které se vždy věnují specifické oblasti. Těmi předpisy jsou např. občanský zákoník²⁰; občanský soudní řád²¹; trestní zákoník²², trestní řád²³, zákon o soudnictví ve věcech mládeže²⁴ a další. Všechny tyto zákony, ale rovněž i mezinárodní smlouvy, které jsou součástí právního řádu ČR, lze dovést hlavní principy sociálně-právní ochrany dětí.

Předním hlediskem při poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem dítěte, jehož problematikou se budu zabývat v kapitole 3.2 *Nejlepší zájem dítěte*. Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem do 18 let (pokud zletilosti nenabýly již dříve) vždy bezplatně. Vůdčím pravidlem pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany je princip preventivního působení na rodinné vztahy, jsou-li zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci.

2.3 Orgán sociálně-právní ochrany dětí jako kolizní opatrovník

V souvislosti s procesním postavením nezletilého dítěte hraje procesní zastoupení velmi podstatnou roli. V občanském právu procesním známe tři druhy zastoupení: zastoupení na základě zákona, zastoupení na základě plné moci a zastoupení na základě rozhodnutí soudu.²⁵ Nejčastějšími zástupci nezletilých dětí jsou jejich rodiče. Právní řád ovšem pamatuje na to, že existují situace, kdy by mohlo dojít při právních úkonech ke kolizi zájmů rodičů a jejich dětí. V těchto případech je potřeba zajistit ochranu zájmu dítěte za pomoci institutu opatrovníka.

¹⁹ MPSV, odbor 21. *Sociálně-právní ochrana dětí-obecný úvod*. [online]. ospod.cz, 14. července 2009, [cit. 6. října 2019] Dostupné na <<http://www.ospod.cz/informace/obecne/>>

²⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²¹ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

²² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²³ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴ Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMUŽÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 62.

Funkci opatrovníka zpravidla zastávají pracovníci příslušného Odboru sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Opatrovník je pro dané řízení ustanoven soudem usnesením, aby chránil zájmy nezletilého, dle ZŘS v případech, které předpokládá OZ a to hlavně v řízeních o výchově a výživě nezletilého dítěte, tedy při úpravě práv a povinností k nezletilým dětem. Konkrétně se jedná o stanovení výživného, úpravu výživného, úpravu rozsahu styku nezletilého dítěte s rodičem a v mnoha dalších případech, kdy je to v zájmu dítěte potřeba. Funkci opatrovníka přiznává obecním úřadům obcí s rozšířenou působností v §17 odst. 1 zákon o OSPOD. Kolizní opatrovník je přímým účastníkem soudního řízení a je přítomen u soudního jednání.²⁶

Kolizní opatrovník se od jeho ustanovení sejde s dítětem a jeho rodiči hned několikrát. O skutečnostech rozhodných pro dané řízení, které byly zjištěny v průběhu setkání s rodiči a dítětem, podává ustavujícímu soudu tzv. výchovnou zprávu. Výchovná zpráva vypovídá o poměrech v rodině, o možnostech a postojích obou rodičů a samozřejmě o zjištěných názorech daného dítěte. Zpráva pro soud a stanovisko OSPOD jako kolizního opatrovníka vzniká na základě osobního pohovoru se zákonnými zástupci a s nezletilým dítětem. Zjišťování názoru dítěte pracovníkem OSPOD probíhá vždy s ohledem na jeho věk a stupeň rozumového vývoje. Nezřídka kolizní opatrovník prošetřuje poměry rodiny také v místě bydliště. Výstupní informace a zjištění následně slouží jako důkazní a podkladový materiál a důkazní listiny pro vypracování výchovné zprávy.²⁷

²⁶ OSPOD Rosice. *Implementace standardu č. 8 v prostředí OSPOD Rosice*. [online]. m.rosice.cz, dat. neuveveno, [cit. 6. října 2019] Dostupné na <https://m.rosice.cz/assets/File>.

²⁷Tamtéž.

3 Participační práva

Pojem participace, neboli účast, patří zároveň s ochranou (anglicky *protection*) a zaopatřením (anglicky *provision*) mezi tři složky práv dítěte, označované anglickou zkratkou 3 P.²⁸ „Podstata participace spočívá v možnosti mít vliv na rozhodování ve veřejných i soukromých procesech jednání. (...) Právo dítěte podílet se na rozhodnutích závisí na povaze rozhodnutí, vyvažování zájmů dítěte a rodičů i jedinečných okolnostech konkrétní situace.“²⁹ Participace dítěte na řízení má 3 podmínky. Jsou jimi rozumová schopnost dítěte utvořit vlastní názory, věk dítěte a zralost dítěte.

V souvislosti s podmínkou věku mezi názory odborné veřejnosti obecná shoda na konkrétním stáří dítěte neexistuje. „Uřčit věkovou hranici pro všechny děti jednotně je téměř vyloučeno, protože v rozumové vyspělosti dětí jsou velké rozdíly.“ Tyto rozdíly jsou ovlivněny různou měrou genetickými předpoklady, výchovou, společenskými i politickými poměry a individualitou každého jedince, mezi nimiž se mohou vyskytovat velké rozdíly.³⁰ „Isamotný Výbor pro práva dítěte odrazuje od využívání věkové hranice pro formy participace, protože to omezuje implementační i aplikační rozsah ustanovení“³¹ Explicitně ve svém komentáři zmiňuje nemluvňata a velmi malé děti, které mají stejná práva, jako starší děti, ačkoliv svůj názor nemohou zcela vyjádřit.³² Z těchto důvodů tak různé státy stanovují různé hranice rozumové vyspělosti dítěte. Hranice rozumové vyspělosti dítěte pro účely formulace názoru snese srovnání trestněprávní odpovědnosti u mladistvých, která je podle trestního zákoníku stanovena na 15 let věku. Rozumová a mravní vyspělost dítěte je psychologická kategorie a její objektivní úroveň v konkrétním případě jsou předmětem zkoumání znaleckými posudky. Ačkoliv se tedy rozumová vyspělost dítěte vždy zkoumá v konkrétním případě a u konkrétního dítěte, české právo stanovilo v občanském zákoníku právní fikci, upravené v § 867 odst. 2. OZ. Podle tohoto ustanovení se o dítěti starším dvanácti let má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit.³³ V podobném duchu je formulovaný § 8 odst. 3 zákon o OSPOD, kdy komentář

²⁸ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4., č. 9, s. 2.

²⁹ MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář, Svazek IV. § 655 – 975*. Praha: Leges, 2016, s. 1413.

³⁰ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4., č. 9, s. 3.

³¹ MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář, Svazek IV. § 655 – 975*. Praha: Leges, 2016, s. 1413.

³² Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 ze dne 29.5.2014 (General Comment No. 14, 2013, CRC/GC/14) „Babies and very young children have the same rights as all children to have their best interests assessed, even if they cannot express their views or represent themselves in the same way as older children.“

³³ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4., č. 9, s. 3.

k němu říká následující. „I když se daná úprava týká řízení před soudem, je nutné její ratio využít i při výkladu komentovaného ustanovení, týkající se činnosti OSPOD.“ Toto ustanovení má „velký význam při činnosti orgánu sociálně-právní ochrany v jeho roli veřejného procesního opatrovníka v soudním řízení, neboť jako opatrovník by se měl zaměřit i na dodržování procesních práv dítěte v příslušném soudním řízení.“³⁴ Komentář se k dvanáctileté věkové hranici vyjadřuje takto. „Uvedená vyvratitelná domněnka neznamená jen, že v některých případech i dítě starší uvedenou schopnost mít nebude, ale rovněž, že i dítěti mladšímu, zejména bude-li se hranici 12 let věku blížit, je nutno s ohledem právě na jeho rozumovou a volní vyspělost uvedenou způsobilost přiznat“³⁵

Poměrně hojně se diskutuje o otázce nejnižšího věku, při kterém by názor dítěte při měl být zohledňovat. Nejvyšší soud a Ústavní soud se ve své judikatuře vyjadřují, že spodní věková hranice, v níž by nebylo třeba nejlepší zájem nezletilého uplatňovat, neexistuje. V nález Ústavního soudu ze dne 1.8.2016, sp.zn. II. ÚS 19/16 se Ústavní soud vyjádřil, že ačkoliv byly stěžovatelce pouhé čtyři roky, i ona má právo na náhradu nemajetkové újmy, která jí byla způsobena porušením zásad spravedlivého procesu, protože „nepřiměřená délka řízení a nejistota, do které jsou uvrženy děti a jejich rodina, má v jejich případě minimálně stejné, ne-li horší důsledky než v případech dospělých osob. (...) Nedostatečně zdůvodněná snaha o rozlišení věci dospělého a nezletilého v projednávané věci nemůže obstát“³⁶

Jinými slovy – nic jako spodní hranice pro uplatnění zájmu dítěte neexistuje. Tento závěr Ústavního soudu koresponduje i s jeho jiným nálezem, kdy o tak závažné věci, jako je výběr základní školy, může dítě rozhodovat, a proto je nezbytné se tázat na názor i dítě, které čerstvě dovršilo 6 let.³⁷

3.1 Participace dítěte na řízení

Jak již bylo zmíněno výše, participační práva jsou určitý komplex oprávnění dětí, kteří jsou účastníky řízení, kdy jejich zákonných podklad najdeme ve vnitrostátních normách, ale i v ustanoveních mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána. V předmětném nález Ústavního soudu byla participační práva teoreticky rozdělena do 3 fází. Jedná se o fázi zahájení řízení, fázi v průběhu řízení před soudem a fázi po skončení řízení. Dalo by se říci,

³⁴ MARCELA, M, HOVORKA, F. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 130.

³⁵ MARCELA, M, HOVORKA, F. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 133.

³⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 8. 2016, sp. zn. II. ÚS 19/16.

³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2018, sp. zn. IV. ÚS 827/18.

že ve většině případů navazuje bezprostředně jedna fáze na druhou a někdy se tyto fáze dokonce vzájemně prolínají.

3.2 Nejlepší zájem dítěte

Určit, co přesně je právní termín *zájem dítěte*, je poměrně obtížné, neboť se jedná o neurčitý právní pojem (podobně jako například *veřejný zájem*). Neurčité právní pojmy mají povětšinou svoji definici v teorii práva a často se k nim vyjadřuje judikatura vyšších soudů, ale v praxi je s nimi práce poměrně dosti obtížná a působí poněkud neuchopitelně. „*Oprávněný zájem nezletilého se rodí v debatě s druhým, v diskusi, v kompromisu, že nejde o nic objektivního, jednoznačného, psaného v učebnicích ani na sociálních sítích.*“³⁸

Koncept „nejlepšího zájmu dítěte“ byl poprvé zakotven v Deklaraci práv dítěte z roku 1959. Dnes tento pojem ovšem můžeme najít i v mnoha dalších dokumentech, jako je Úmluva o právech dítěte, občanský zákoník nebo zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Všechny tyto dokumenty se shodují v názoru, že „*rodiče, soudy, sociální pracovníci i všechny dotčené subjekty mají mít zájem dítěte na zřeteli ve všem svém konání a pokaždé, když rozhodují o dětech nebo řeší věci, které se jich týkají a v nichž dítě (mladší 18 let) figuruje.*“³⁹ Je důležité si uvědomit, že zájem dítěte souvisí rovněž s dalšími úhly pohledu, kterými jsou například právo dítěte na jeho zdravý vývoj, na jeho tělesný i duševní rozvoj či na jeho integritu. Nezbytné je také brát v potaz jeho studijní a později jeho pracovní uplatnění, které by mělo korespondovat s jeho schopnostmi a nadáním. Do pojmu nejlepší zájem dítěte musíme zařadit i právo dítěte dostávat potřebné informace a mít právo se vyjadřovat k dění kolem něho a k událostem, které se ho týkají. Tento poslední souhrn práv se právě obecně označuje jako participační práva dítěte.⁴⁰ Dosáhnout toho, aby bylo dosaženo zajištění všech zájmů dítěte v daném konkrétním případě však poměrně často nebude možné, protože se jednotlivá práva dítěte dostávají do vzájemného konfliktu. V těchto případech, kdy plné požívání všech práv dítěte nebude v daném případě možné, bude dle Výboru OSN pro práva dítěte, v nejlepším zájmu dítěte takové patření, které se tomuto ideálnímu stavu bude alespoň co nejvíce přibližovat. To znamená, že nejlepší řešení pro dítě bude takové, které mu umožní

³⁸KOVÁŘOVÁ, Daniela. *ESEJ. Dítě má právo na odpověď*. [online]. neviditelnypes.lidovky.cz, 12. července 2019, [cit. 6. října 2019] Dostupné na <https://neviditelnypes.lidovky.cz/spolecnost/esej-dite-ma-pravo-na-odpoved.A190710_165823_p_spolecnost_wag>.

³⁹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Zájem dítěte je vždy to, co chci já. *Právo a rodina*, 2018, roč. 7., č. 11, č. 11, s. 1.

⁴⁰ Tamtéž.

požívat všech jeho práv, jak je upravuje Úmluva, alespoň v nejvyšší možné míře, tedy takové, které je vůči dítěti nejšetrnější.⁴¹

Jak ve svém článku uvádí Daniela Kovářová, „Nejlepší zájem dítěte však nestojí v právním prostředí sám, ale v teorii i v rozhodovací praxi naráží na oprávněné zájmy dalších osob, nejčastěji obou rodičů.“ Nezřídka se totiž v praxi stává, že dítě zcela odmítá styk s jedním z rodičů, ačkoliv oba rodiče si přejí mít dítě ve střídavé péči. K této problematice se vyjádřil i Nejvyšší soud, který řekl, že *„nejlepší zájem dítěte v procesním významu zahrnuje rozhodovací činnost soudu, která v konkurenci často protichůdných zájmů účastníků řízení zvažuje a přední význam přiznává zjištěnému zájmu dítěte s cílem dosáhnout pro dítě stabilního a dlouhodobého řešení.“*⁴²

K tomu, aby byl zjištěn nejlepší zájem nezletilého dítěte, se nutně předpokládá, aby si odpovědný subjekt předně definoval, jaké všechny zájmy dítěte jsou v konkrétní otázce či situaci dotčeny, a to při náležitém zohlednění konkrétních okolností případu. Zájmy dítěte, které jsou v určité situaci dotčeny, se samozřejmě postupem času se změnou okolností, především věku a sociální situace dítěte, mění. Jedná se tedy o koncept dynamický. *„Zjišťování nejlepšího zájmu dítěte je tak v čase nikdy nekončící proces a v oblasti sociální práce lze jako jeho ztělesnění vnímat především takové nástroje, jako je vyhodnocování situace dítěte a rodiny a individuální plánování.“*⁴³

3.3 Participační práva dítěte v průběhu soudního řízení

Participační práva dítěte jako takové mají být uplatňovány během všech řízení, na kterých se dítě podílí. Tedy i v řízeních správních, před policií a dalších. Aspoň tak je to řečeno v Obecném komentáři Výboru pro práva dítěte č. 14⁴⁴. Já bych se však nyní zaměřila pouze na řízení před soudem.

3.3.1 Fáze zahájení řízení

Tato fáze by se dala definovat jako fáze přípravná. K tomu, aby dítě mohlo uplatňovat všechna práva, která mu v řízení náležejí, mělo by být primárně informováno o tom, že je zahájeno nějaké soudní řízení, které se jej bezprostředně týká. Tuto informaci by mu měli sdělit primárně rodiče, ale ne vždy se tak ideálně stane.

⁴¹ HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte*. Liga lidských práv. 2016, s. 8-9.

⁴² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011.

⁴³ HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte*. Liga lidských práv. 2016, s. 10-11.

⁴⁴ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 ze dne 29. 5. 2014 (General Comment No. 14, 2013, CRC/GC/14).

„Informace a rady by měly být dětem, rodičům, a právním zástupcům dětí k dispozici od prvního kontaktu dítěte se soudním systémem, policií, orgány sociální, zdravotní či výchovné péče.“⁴⁵ V článku 3 EÚVýPrD je přiznáno právo na informace dítěti a rovněž na vyjádření jeho názoru. V článku 9 této Úmluvy je ukotveno ustanovení opatrovníka, který dle článku 10 předmětné Úmluvy stanovuje tuto povinnost informovat dítě o řízení a jeho právech právě ustanovenému opatrovníku. Zdůrazněn je zde postup, že nestačí informovat pouze rodiče či právní zástupce dítěte, ale informace by měly být poskytnuty přímo dítěti.⁴⁶ Dítě by měl ustanovený opatrovník připravit s dostatečným předstihem a způsobem, odpovídajícím jeho věku a rozumovým schopnostem, také informovat o průběhu následujícího řízení, co od jeho průběhu může očekávat, o čem se bude rozhodovat, jak jej může dané rozhodování ovlivnit, co to pro něj v konečném důsledku bude znamenat a jak to ovlivní jeho budoucí poměry.

Dnes je základním pramenem participačních práv dětí úprava obsažena v občanském zákoníku, který v kontextu participačních práv dětí stanoví povinnost dvěma subjektům. Dle § 875 odst. 2 OZ rodičům, při výkonu rodičovské odpovědnosti jim ukládá povinnost sdělit dítěti vše potřebné o dané záležitosti, aby si dítě mohlo vytvořit vlastní názor a tento názor jim následně sdělit. Dále dle § 867 OZ ukládá povinnost soudu informovat nezletilého o věci tak, aby si mohl vytvořit vlastní názor a tento pak soudu sdělit. Zde se ale již dostáváme do fáze řízení před soudem.

3.3.2 Fáze v průběhu řízení před soudem

Tato fáze se dá označit jako nejdůležitější část, neboť zde se participační práva dítěte uplatňují v nejhojnější míře, neboť v této fázi dochází k samotnému zjišťování názoru dítěte. Této části soudního řízení se zabývá § 100 odst. 3 OSŘ, který stanoví: *V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výsledkem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor; přítomnost důvěrníka dítěte, který není jeho zákonným zástupcem a o jehož účast u výslechu dítě požádá, může soud vyloučit jen tehdy, je-li jeho přítomností mařen účel výslechu. K názoru dítěte soud přihlíží*

⁴⁵ VOKROJOVÁ, Renáta. Průvodce dítěte soudním řízením – příklady dobré praxe. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7., č. 7-8, s. 19.

⁴⁶ Tamtéž.

s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.“ V tomto zákonném ustanovení je tedy vyjádřena povinnost poskytnout dítěti možnost, aby byl vyslechnut jeho názor v každém soudním řízení, které se ho dotýká, a to buď přímo soudcem, nebo prostřednictvím ustanoveného zástupce.

Názor dítěte na danou věc se zjišťuje nejčastěji výslechem, tedy činností, která je prováděna ústní formou, který provádí soud při jednání. Výjimečně může soud zjistit názor dítěte prostřednictvím jeho zástupců, tedy nejčastěji rodičů dítěte. Tento postup ovšem nebude vždy možný, protože mohou nastat situace, které předpokládá § 892 odst. 3 občanského zákoníku. Jedná se o situaci, kdy by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodičem a dítětem nebo mezi dětmi týchž rodičů. V takovém případě tedy soud jmenuje dítěti opatrovníka, kterým bývá nejčastěji místně příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí. Ve složitějších případech se takto děje prostřednictvím ustanoveného znalce. *„Konkrétní způsob zjištění názoru dítěte zvolí soud podle konkrétních okolností jednotlivého případu.“*⁴⁷

3.3.3 Fáze po skončení řízení

V článku 63. Nálezu Ústavní soud říká: *„(...) zejména obecné soudy nezletilou vůbec nezpravily o výsledku řízení a nevysvětlily jí svá rozhodnutí, včetně toho, jak byl zohledněn její názor vyjádřený v řízení (...)*“ Jedná se o jednu z největších výtek, kterou se Ústavní soud ve svém Nálezu zabýval. Tím, že obecné soudy se vůbec nezabývaly informováním vedlejší nezletilé účastnice o výsledku řízení a nesdělily jí, jakým způsobem byl zohledněn její vyjádřený názor v průběhu řízení, došlo tak k porušení článku 12 ÚmPrD. Výbor pro práva dítěte se ve svém obecném komentáři číslo 12 dopodrobna zabýval článkem 12 ÚmPrD, kde je zakotveno právo dítěte být slyšeno. V bodě 45 je výslovně řečeno, že dítě má nejen právo na to, aby jeho názory byly náležitě zhodnoceny, ale rozhodující orgán musí dítě poté také informovat o výsledku řízení a vysvětlit mu, jak byly jeho názory zohledněny. Zpětná vazba je zárukou toho, že názory dítěte jsou nejen formálně slyšeny, ale jsou brány vážně. Tím, že dítě bude o výsledku řízení informováno, může se pak samo rozhodnout, zda podá vůči rozhodnutí opravný prostředek nebo zda se s výsledkem řízení spokojí.⁴⁸

⁴⁷ BUREŠ, Jaroslav. In DRÁPAL, L, BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 650.

⁴⁸ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20.7.2009 (General Comment No. 12, 2009, CRC/C/GC/12) „Since the child enjoys the right that her or his views are given due weight, the decision maker has to inform the child of the outcome of the process and explain how her or his views were considered. The feedback is a guarantee that the views of the child are not only heard as a formality, but are taken seriously. The information may prompt the child to insist, agree or make another proposal or, in the case of a judicial or administrative procedure, file an appeal or a complaint.“

Z výše uvedeného vyplývá, že „být slyšeno“ se u dítěte neomezuje na pouhé zjištění názoru dítěte na projednávanou záležitost. Jak akcentuje i Ústavní soud, dítě nemůže být vnímáno jen jako zdroj informací. Naopak zahrnuje další komunikaci s dítětem a informování jej o řízení, včetně toho, jak nakonec bylo rozhodnuto v jeho záležitosti a jak byl zohledněn jeho názor, pokud jej dítě vyjádřilo. Pokud však dotčené dítě vůbec neví, že je řádným účastníkem řízení, že jej v tomto řízení někdo zastupuje a jak, či dokonce že vůbec je vedeno řízení v jeho věci, pak zpravidla dochází k porušení jeho práva podle čl. 38 odst. 2 Listiny, aby bylo přítomno projednání své věci.⁴⁹

V případě našeho nálezu Ústavního soudu se o zajištění informování o výsledku řízení o ústavní stížnosti nezletilé vedlejší účastnice postarala soudkyně zpravodajka. Tento způsob si vybrala sama nezletilá vedlejší účastnice. Toto svoje přání vyjádřila při pohovoru s opatrovníkem (pracovníkem Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí), který se s nezletilou sešel mimo jiné za účelem poskytnutí informací o řízení před Ústavním soudem, možnostech rozhodnutí Ústavního soudu, a co to pro nezletilou může v konečném důsledku znamenat.⁵⁰

Ústavní soud se v nálezu přímo vyjádřil, že za dodržování článku 12 ÚmPrD zodpovídá v pravé řadě soud. To ovšem neznamená, že informovat dítě o výsledku řízení musí učinit pouze a jedině soud. Může to například učinit ustanovený opatrovník, kterého písemně zaúkoluje soud, nebo rodiče dítěte. Soud by však měl určitým způsobem dohlédnout, že se tak opravdu stalo. Nejčastěji soud zůstává ve spojení s kolizním opatrovníkem dítěte a o jeho informování se může následně například telefonicky ujistit.

⁴⁹ ZAHUMENSKÝ, David. *Ústavní soud Zahumny #35 – k právu dítěte na informace o probíhajícím řízení*. [online]. davidzahumensky.cz, 1. listopadu 2019 [cit. 16. října 2019]. Dostupné na <<https://www.davidzahumensky.cz/2018/11/01/ustavni-soud-zahumny-35-k-pravu-ditete-na-informace-o-probihajicim-rizeni/>>.

⁵⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 10. 2018, sp.zn. II.ÚS 725/18, bod 66.

4 Participační práva dítěte v praxi

Dne 24. ledna 2019 jsem se v Brně na doporučení paní doktorky Šínové účastnila kolaborativního workshopu pro Jihomoravský a Zlínský kraj s názvem Práva a participace dítěte v agendách Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí se zaměřením na interdisciplinární spolupráci v mezinárodněprávní ochraně dětí. Ačkoliv byl obsah kolaborativního workshopu zaměřen převážně na participační práva dětí v průběhu mezinárodní adopce, mnoho postupů lze užít i v klasickém vnitrostátním řízení. Já jsem se nejvíce zaměřila na části týkající se zjišťování názoru nezletilého, ohledně kterého pak také směřovaly mé dotazy.

4.1 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (ÚMPOD)

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále jen „ÚMPOD“) byl zřízen ustanovením § 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. ÚMPOD je správním úřadem s celostátní působností a je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí. Na workshopu „sami sebe“ nazvali jako trochu jiný OSPOD. Pokud je opatrovníkem ustanoven ÚMPOD, tak vždy spolupracuje s místně příslušným OSPOD. ÚMPOD je zřízen jako orgán sociálně-právní ochrany dětí. Úřad působí jako tzv. ústřední orgán podle celé řady mezinárodních smluv a podle nařízení Evropské unie. Předmětem činnosti je zejména pomoc:

- při vymáhání výživného ze zahraničí a do zahraničí
- při řešení případů tzv. mezinárodních únosů dětí
- při zajištění práva styku
- při mezinárodním osvojení

Dále Úřad vystupuje jako opatrovník (popřípadě kolizní opatrovník) v soudních řízeních ve věcech nezletilých s mezinárodním prvkem. Úřad taktéž pomáhá při zajišťování návratu dětí do země jejich původu v případech, kdy se na území ČR ocitnou bez osoby, která by za ně odpovídala. Úřad je jako státní orgán vázán rovněž Úmluvou o právech, jeho předním hlediskem při jakékoli činnosti je tedy zájem dítěte.⁵¹

⁵¹ ÚŘAD PRO MEZINÁRODNĚPŘÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ. *Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.* [online].umpod.cz, [cit. 16. 10. 2019]. Dostupné na <<https://www.umpod.cz/urad/>>.

4.2 Poznatky z kolaborativního workshopu

Z workshopu mne nejvíce zaujala přednáška pana Mgr. Ondřeje Bouši, který se zaměřil na práci psychologa ÚMPOD v průběhu řízení s nezletilým. Jedním z nejdůležitějších kroků před zahájením práce s dítětem je zjištění informací z šesti oblastí, týkajících se dítěte. Je to sociální situace, rodinná anamnéza, zdravotní stav, psychomotorický vývoj, speciální potřeby a sourozenecké vztahy. Tyto informace jsou nezbytné pro samotnou přípravu na setkání s dítětem, tedy hlavně na určení techniky pro zjišťování názoru nezletilého. Během svého přednesu několikrát zdůraznil, že právě emoce dítěte jsou někdy mnohem důležitější, než jeho názor, který je ovlivněný rozumem. Děti, zejména ty mladší, mají občas velký problém vyjádřit svůj názor či přání, nebo pochopit průběh a důsledky probíhajícího řízení, které se jej bezprostředně dotýká. Proto se podle věku mění poměr rozhovoru a pozorování dítěte a jeho reakcí na konkrétní otázky či situace. Často se také stává, že vyjádřený názor dítěte nemusí nutně splňovat podmínky nejlepšího zájmu dítěte (např. dítě vyjádří přání, že chce zůstat ve výhradní péči otce tyрана), který je objektivně zjiitelný z okolností konkrétního případu.

4.3 Pomůcky a techniky užívané pro zjišťování názoru nezletilého dítěte

Nejjednodušší způsob, jak zjistit názor jiného člověka, je se ho na něj zeptat. Jenže někdy to není tak jednoduché, obzvláště pro malé děti. Jak bylo již nastíněno výše, pro některé děti, zvláště pokud se nacházejí v obtížných životních situacích, je velice obtížné vyjádřit slovy svoje názory, natož své emoce. Proto byly vytvořeny nejrůznější pomůcky a techniky, které nám mohou pomoci informace od dítěte zjistit, přestože během odpovídání na otázky nevysloví jediné slovo. Na půdě českých soudů a v kancelářích orgánů sociálně-právní ochrany dětí si pomalu ale jistě získávají stále větší oblibu kartičky na vyjádření emoci, kamínková metoda „feel in between“, metoda panáčku nebo interaktivnější metody pomocí webových stránek či aplikací a mobilní telefon.⁵²

4.3.1 Teddy bear emotion cards

Teddy bear emotion cards (viz. příloha 1.) neboli kartičky s medvídky vyjadřující emoce je set 48 papírových kartiček s obrázky kreslených medvídků, kdy každá kartička a každý medvídek vyjadřuje určitou lidskou emoci. Neboť medvídci mají na obrázcích lidskou mimiku a chování, občas jsou dokonce doplněny nějakou věcí podtrhující situaci. Příkladem může být třeba šátek, který slouží jako „věšáček“ pro nemocnou medvídkovu ruku.

⁵² BOUŠA, Ondřej, TRÁVNÍKOVÁ, Alice. Workshop: Komunikace s dítětem – techniky, metody, limity. Kolaborativní workshop pro Jihomoravský a Zlínský kraj ze dne 24. ledna 2019, Brno.

Postavy roztomilých kreslených medvídků mohou napomoci k větší uvolněnosti dítěte při práci s psychologem či soudcem a tím i větší otevřenosti k celkové součinnosti s tazatelem.⁵³ Na 48 kartičkách je pokryta velice široká škála emocí. Je na nich je vyobrazena radost, překvapení, strach, úlek, uraženost, otevřená náruč připravená pro objetí, zlost, unavenost ale i mnoho dalších emocí, které jsou dokonce mnohdy pro dospělého člověka obtížně vyjádřitelné. Tyto kartičky jsou velice flexibilní. Mohou být užity k vyjádření svých pocitů téměř kdekoli, s kýmkoli, v jakémkoli věku a vlastně i v jakémkoli jazyce. Jedná se ovšem poněkud o dražší záležitost. Na stránkách uvedených v odkaze jsou prodávány za \$49.50, což je v přepočtu přibližně 1.138 Kč⁵⁴

Jejich nejvhodnější použití se jeví při řízeních ve věcech péče soudu o nezletilé jako je úprava styku dítěte s rodiči, nebo v řízeních o jeho výživném. Jedná se o věci, při kterých dochází k velkému emočnímu vypětí jak u dospělých tak i u dětí. Například v situaci, kdy soud stanovil střídavou péči rodičů tak, že dítě bude předáváno v určitý den, v určitou hodinu a na určitém místě, dochází poměrně často k emočně vypjatým situacím mezi rodiči. Jeden rodič je naštvaný, že druhý rodič si například přijel dítě vyzvednout opět o více jak hodinu pozdě. Dochází tak mezi nimi často k hlasitým hádkám, které dítě, jako přihlížející, bezesporu vnímá. Při řízení o úpravě styku, kdy je zřejmé, že střídavá péče je naprosto nevyhovující, přichází při rozhovoru s dítětem na řadu právě zmíněné kartičky s medvídky.

Rozhovor tazajícího s dítětem může vypadat asi takto:

„Jak se cítíš právě teď? Mohl/a bys mi tady na těch barevných kartičkách s medvídky ukázat, jak se zrovna teď cítíš??“

„Jak jsi se cítil/a naposledy, kdy si tě tatínek byl vyzvedávat v neděli odpoledne u maminky?“

„Jak se tvářila maminka, když se bavila s tatínkem? A jak se u toho tvářil tatínek?“

„Jak se tváří tatínek, když hned neposlechneš jeho příkaz?“

Po každé z položených otázek dítě ukáže na jednu kartičku. Každá kartička obsahuje v pravém dolním rohu číslo, které si tazající ve svém záznamu s otázkami poznamená. Tento

⁵³ BOUŠA, Ondřej, TRÁVNÍKOVÁ, Alice. Workshop:Komunikace s dítětem – techniky, metody, limity. Kolaboraticní workshop pro Jihomoravský a Zlínský kraj ze dne 24. ledna 2019, Brno.

⁵⁴ STAFF, Judith. *The Bears* .[online].innovativeredources.org, 4. října 2018 [cit. 16. října 2019]. Dostupné na <<https://innovativeresources.org/resources/card-sets/bears-cards/>>.

záznam o osobní schůzce s nezletilým, včetně popisu neverbálního chování dítěte a shrnutí výsledku předá pracovník OSPOD soudci.

4.3.2 The Bears App

Na velice podobném principu jako kartičky s medvídky funguje mobilní aplikace (viz příloha 2.). Velkou výhodou dané aplikace ovšem je, že aktuální pocit může dítě sdílet, tedy zaslat člověku i se zprávou na dálku nebo jej lze zaznamenávat v kalendáři, který je součástí aplikace. Tato aplikace je vhodná jak pro mobilní telefony, tak i pro dětmi oblíbené tablety. Aplikace je dostupná na App Storu u produktů Apple i ve verzi pro Android. Stejně jako kartičky s medvídky, i tato aplikace je placená.⁵⁵

4.3.3 Internetové stránky a videa

Za poměrně nový počín ÚMPOD se dá bezesporu považovat jejich právě vznikající web pro děti (viz příloha 3.). Tento web obsahuje příběhy, otázky a odpovědi týkající se mezinárodní adopce. Celý web, který vzniknul ve spolupráci s dětmi ve věku 14-15 let, se snaží navodit uživatelsky příjemné prostředí a celková jeho navigace má být pro děti velice intuitivní. Na webu mají být i videa (zatím dostupné jen na www.youtube.com), která se budou snažit dětem jejich cestu za novou rodinou přiblížit i za pomoci několikaminutového animovaného příběhu.⁵⁶

4.3.4 Velryba Gerda – autor Adrián Macho

„Ať se ti v životě stane cokoliv, řid' se svým srdcem a najdeš, co hledáš.“

Toto souvětí je ústřední myšlenku celé knihy. Malá velryba Gerda si užívá spokojené dětství. Jednou se však přihodí něco nečekaného a Gerda zůstane sama, bez rodiny. A tak osamocená a smutná bloudí oceánem, až nakonec potká nové přátele. Kosatky, tučňáky, racky nebo třeba chobotnice. Od každého kamaráda se dozví nejen zajímavosti o jejich životě, ale především o fascinujícím světě, kterým proplouvá. Najde nakonec malá Gerda to, co hledá?⁵⁷ Právě takto o knize mluví její distributor.

Cílem této knihy je, i podle samotného slovenského autora, takzvaně „hrát na emoce.“ A to se knize bezesporu daří. Kromě toho, že celostránkové obrázky naznačují příběh a ženou

⁵⁵STAFF, Judith. *The App*. [online].innovativeredources.org, 4.října 2018 [cit. 16. října 2019]. Dostupné na <<https://innovativeresources.org/resources/digital-applications/bears-app/>>.

⁵⁶ BOUŠA, Ondřej, TRÁVNÍKOVÁ, Alice. Workshop:Komunikace s dítětem – techniky, metody, limity. Kolaborativní workshop pro Jihomoravský a Zlínský kraj ze dne 24. ledna 2019, Brno.

⁵⁷ ALBATROS. *Text distributora-Gerda, Příběh velryby*. [online].albatrosmedia.cz, [cit. 17. října 2019]. Dostupné na □<https://www.albatrosmedia.cz/tituly/43944746/gerda-pribeh-velryby/>□. MACHO, Adrián. KAVECKÝ Peter: *Gerda: Příběh velryby*. Přel. Katarína Belejová, CPress, Brno, 2018, 32 s.

ho dopředu, proměňující se barevná pozadí reflektují emoce. Čas, který Gerda tráví s rodinou a kdy se cítí bezpečně, je ztvárněn modrozelenými odstíny, zatímco obraz námořníka a lovce velryb s harpunou je obklopen křiklavou červení. Období, kdy se Gerda cítí ztracená a setkává se s různými tvory, je zpodobněno neutrální béžovou. Ačkoliv se příběhová struktura ve stylu „cesta rovná se cíl“, objevuje v dětské i dospělé literatuře často, její použití není nijak problematické a tedy stále může dobře fungovat, protože nabízí možnost sebepoznání i poznání světa, jenž poutníka – čtenáře - obklopuje. Téma prožívání, emocí, životních změn a strachu z neznámého je propletený příběh od začátku až do jeho samotného konce. Zde se zdařile otevírá prostor pro rodiče, nebo jiné pedagogické či psychologické pracovníky – jak vysvětlit témata, o nichž se v textu mluví, ale i o těch, o kterých se přímo nemluví, ale v příběhu jsou jen jemně naznačena.⁵⁸

Tuto knihu používají nejčastěji pracovníci OSPOD či UMPOD ve složitějších případech, kdy je nezbytné dítě pozitivně emočně naladit a určitým způsobem připravit na životní změnu, která jej čeká. Ať se jedná o složitý rozvod rodičů nebo například mezinárodní adopce, na které zaměstnanci UMPOD spolupracují s dítětem delší dobu.

4.3.5 Dopisy pro děti

Jak již bylo řečeno výše, Ústavní soud shledal jako velké pochybení obecných soudů neinformování nezletilých jak v průběhu, tak i po skončení obou soudních řízení. ÚMPOD spolu s OSPOD vymysleli hezký způsob, jak nezletilého účastníka řízení řádně informovat. S tímto cílem byly vytvořeny právě dopisy pro děti (viz. příloha 5.).⁵⁹ Neboť se jedná o novinku, stále se v průběhu jejich využívání sbírají zpětné vazby od dětí, rodičů, soudů, OSPOD a jiných profesionálů, jejichž odezva může celkovou podobu dopisů ještě pozměnit.

Tyto dopisy píše pracovníci z ÚMOD nebo OSPOD způsobem, aby i nejmenší děti byly schopny porozumět složitým právním postupům, jichž jsou součástí. Dopis vždy sepisuje zaměstnanec jedné z výše jmenovaných organizací svým jménem s přiloženou fotografií, aby si dítě pod jménem mohlo představit konkrétní osobu a celé řízení si personifikovat.

⁵⁸DRAHAŇOVSKÁ, Kamila. *Macho, Adrián; Kavecký, Peter Gerda: Příběh velryby*. [online]. iliteratura.cz, 4. října 2018 [cit. 16. října 2019]. Dostupné na

<<http://www.iliteratura.cz/Clanek/40507/macho-adrian-kavecky-peter-gerda-pribeh-velryby>>.

⁵⁹ UMPOD. *Interdisciplinární spolupráce v mezinárodněprávní ochraně dětí* [online]. umpod.cz, 24. ledna 2019 [cit. 20. října 2019]. Dostupné na <<https://www.umpod.cz/urad/aktualni-projekt-prava-a-participace-dite-v-agendach-umpod/aktivity-projektu/ka-3-provozne-metodicka-cinnost-umpod/4-workshopy-k-posileni-kolaborativni-praxe/6-kolaborativni-workshop-v-brne/>>.

Posláním dopisů jsou 3 zásady a to, že děti by měly 1) vědět o tom, co se okolo nich děje, 2) dostat příležitost se k tomu vyjádřit, 3) být informováni o tom, jak to dopadlo a proč. Hlavním pojmem je tedy informovanost. Protože pouze informované dítě má pocit, že je součástí řízení, že se s ním počítá, že se na něj berou ohledy a že řízení může svým jednáním ovlivnit. Jak bylo na workshopu několikrát zmíněno, „*informovanost předchází překvapení a nejistotě a právě nejistota je častou příčinou strachu.*“ Dopisy jsou celkově psány přátelsky a hlavně jako rovný s rovným.

ÚMPOD na workshopu dopisy představoval hlavně v souvislosti s agendou mezinárodních únosů, styků s rodiči, kolizních opatrovnictví a s řízením o výživném nezletilého. Filozofií dopisů je informování nejen dětí, ale také rodičů. Proto rodiče jsou vždy před zasláním dopisu informováni. Nejprve jsou informováni o celkové filozofii dopisů a poté o dopisu samotném. Pokud rodiče s odesláním dopisu nesouhlasí, pracovníci jeho obsah konzultují s psychologem ÚMPOD. Dopisy jsou posílány dítěti nejčastěji přímo poštou anebo jsou dopisy dítěti doručovány nepřímo přes OSPOD.⁶⁰

4.3.6 Lístičky rodičům

Co se týče pomůcek a technik pro informování osob účastněných na řízení, zatím jsem se ve své práci zabývala hlavně informováním dětí. Důležitými subjekty, které rovněž potřebují být o průběhu řízení informováni, jsou ale také rodiče. Informace ze soudu jsou jim samozřejmě zasílány klasicky poštou nebo jim je soudce předá či sdělí přímo při jednání. S informacemi od dětí je to ovšem trochu složitější. Děti se často v rodičovském konfliktu stávají nechtěným „střelivem nebo naopak štítem ve válce mezi rodiči.“ A ačkoliv si to rodiče mnohdy neuvědomují, dětem tímto chováním velice ubližují. Děti pak ačkoliv by rodičům chtěly samy něco říct, bojí se jejich reakce na ně nebo reakce jednoho rodiče na druhého, které by mohla dětmi sdělená informace vyvolat a častokrát raději nic neřeknou. Pro tyto případy jsou zde takzvané lístičky rodičům.

Při setkání kolizního opatrovníka s dítětem se dítě častokrát koliznímu opatrovníku samo přizná, že určitou věc z nějakých důvodů bojí rodičům sdělit. Zde právě přicházejí na řadu lístičky, kam dítě samo, pokud již umí psát, nebo za pomoci kolizního opatrovníka napíše svůj vzkaz rodičům, který je jim následně přes pracovníka OSPOD/UMPOD předán.

⁶⁰ BOUŠA, Ondřej, TRÁVNÍKOVÁ, Alice. Workshop: Komunikace s dítětem – techniky, metody, limity. Kolaborativní workshop pro Jihomoravský a Zlínský kraj ze dne 24. ledna 2019, Brno.

Veliký přínos lístečků je spatřován v tom, že umožní rodičům tímto způsobem zjistit pohled dítěte na věc a občas jim umožní uvědomit si, jak jejich konflikt vnímá a jak se jej dotýká.⁶¹

4.3.7 Metoda „feel in between“

Tato metoda je často používána při řešení sporů péče o nezletilé děti. Jeden z nejdůležitějších aspektů při rozhodování o péči je citová vazba dítěte s každým z rodičů. Jedná se o jednoduchou metodu, která je použitelná i pro ty nejmenší děti. Postup spočívá v tom, že do již předem připravených spirál kolem jednoho bodu, kdy tento bod ve středu představuje dítě, položí dítě kamínek, kytičku či jiný objekt, který představuje maminku a další tatínka, popřípadě i sourozence, do té dané spirálky podle toho, jak moc si je s danou osobou dítě citově blízké. Takže například pokud si je dítě emocionálně bližší s tatínkem, položí kamínek do první spirálky, která je nejbližší středu. Kamínek představující maminku, se kterou má dítě vztah mnohem vlažnější, položí do čtvrté spirálky.

Díky této metodě tedy snadno zjistíme, jak pozitivně dítě hodnotí vztahy s jednotlivými osobami.

4.3.8 Rodinné maňáskové divadlo

Překlopení reálné životní situace, které bylo dítě svědkem, do zmenšeného hračkového modelu je pro děti zábavná forma zprostředkování informací. Tímto způsobem může dítě například demonstrativně ukázat, jak probíhá mnohdy tak konfliktní předávání dítěte při střídavé péči. Jak už název napovídá, v maňáskovém divadle jsou potřeba hlavně maňásci. Postup zjišťování názoru za jejich pomoci je velice jednoduchý. Dítě dostane k dispozici tolik postavíček, kolik osob se obvykle předváděné situace zúčastní. U výše zmíněného předávání dítěte během střídavé péče jsou to osoby minimálně 3. Otec, matka a dítě. Někdy při této situaci bývá také přítomen například nový partner matky nebo sourozenec dítěte. Pokud nejčastěji k předávání dítěte probíhá u vchodových dveří domu jednoho z rodičů a dítě pak s rodičem nasedá do auta, kromě panáčků dítě dostane k dispozici rovněž dřevěný dům a auto, do kterého mohou panáčci „nasednout.“ Tímto rodinným divadélkem nám může dítě ukázat například, na jakém místě sedí v autě, kde se nachází, když dochází k jeho předávání druhému z rodičů a rovněž kde se nachází druhý rodič. Existují totiž i případy, kdy se vyzvedávající rodič ani neobtěžuje vystoupit z auta, aby si s druhým rodičem předal nezbytné informace, které se dítěte týkají.

⁶¹ BOUŠA, Ondřej, TRÁVNÍKOVÁ, Alice. Workshop: Komunikace s dítětem – techniky, metody, limity. Kolaborativní workshop pro Jihomoravský a Zlínský kraj ze dne 24. ledna 2019, Brno.

Ačkoliv tento způsob výslechu dítěte trvá poměrně delší dobu, dá nám v celku podrobnou představu o tom, jak to v rodině chodí a jaká atmosféra tam celkově převládá.⁶²

⁶² BOUŠA, Ondřej, TRÁVNÍKOVÁ, Alice. Workshop:Komunikace s dítětem – techniky, metody, limity. Kolaborativní workshop pro Jihomoravský a Zlínský kraj ze dne 24. ledna 2019, Brno.

5 Zjišťování názoru nezletilého dítěte obecně

U velké většiny případů si soudce opatrovnického soudu udělá poměrně ucelený obraz o výchově a jejich vztazích, jak k sobě navzájem tak hlavně k dítěti ze zprávy z OSPOD, z výslechu obou rodičů, popřípadě ze znaleckého posudku.⁶³ Abychom však byli schopni rozhodnout, s kterým z rodičů dítě lépe vychází a s kterým z rodičů si dítě samo přeje trávit více času, je nezbytné, aby soud zjistil názor dítěte sám. Ostatně i v již zmíněném čl. 3 písm. b) EÚPrD je stanoveno, že dítě má mít možnost vyjádřit v řízení svůj názor. Obecně má soud pro zjištění názoru nezletilého dvě možnosti. První je prostřednictvím pracovníků OSPOD a druhá je přímým slyšením.

5.1 Zjišťování názoru nezletilého za pomoci pracovníků OSPOD

Jedním ze způsobů, jak může soud zjistit názor dítěte, je zjišťování názoru dítěte prostřednictvím pracovníků OSPOD, kteří na jeho základě následně vypracují tzv. výchovnou zprávu, kterou pak soudu předají. K tomu, aby pracovníci OSPOD mohli vypracovat výchovnou zprávu, musí s rodinou a dítětem mluvit. *„Z tohoto důvodu má OSPOD právo si předvolávat na jednání rodiče a děti. Na toto předvolání je povinnost se dostavit a s OSPOD spolupracovat. To znamená, že je rodič povinen sociálnímu pracovníkovi odpovídat na dotazy týkající se projednávané věci, i soukromého charakteru.“*⁶⁴ Pro OSPOD je rovněž nezbytné shromažďovat informace i z jiných zdrojů. Důležité poznatky může přinést také zpráva ze školy nebo od lékaře. Právem OSPOD je také provádět šetření v místě bydliště dítěte, ve škole a dalších zařízeních, a to bez předchozí domluvy, což např. znamená, že má právo na vstup do domácnosti i bez předchozího ohlášení. Přičemž jednou z nejdůležitějších náležitostí výchovné zprávy je bezesporu záznam ze setkání s nezletilým.⁶⁵

Pro zjištění názoru nezletilého má OSPOD mnoho možností, jak informace získat. Konkrétní postup by měl vždy volit ten nejcitlivější a nejvhodnější. K právu dítěte být slyšeno, které se vztahuje i na tyto případy, se vyjadřuje Výbor pro práva dítěte ve svém Obecném komentáři číslo 12 tak, že slyšení dítěte má probíhat přátelskou formou, tedy způsobem, kdy prostředí i pracovní metody by měly být přizpůsobeny potřebám dětí a jejich

⁶³ BAKALÁŘ, Eduard. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Triton, 2008. s. 13-14.

⁶⁴ SMRŽ, Josef. *Co se skrývá pod orgánem sociálně právní ochrany dětí?*. [online]. sancedetem.cz, [cit. 16. října 2019]. Dostupné na

□ <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-rodine/co-se-skriva-pod-organem-socialne-pravni-ochrany-deti.shtml> □.

⁶⁵ Tamtéž.

mentální kapacitě. Podmínkou tohoto postupu je rovněž zajištění slyšení dítěte tak, aby mu byl zajištěn maximální pocit bezpečí a dostatečný časový prostor, aby dítě mohlo vyjádřit svůj názor.⁶⁶ K tomu, aby názor dítěte mohl být zjištěn a nebyl ovlivněn přítomností rodiče, je jedním ze základních práv OSPOD jednat s dítětem o samotě bez jejich přítomnosti. S tím souvisí i právo OSPOD na návštěvu dítěte ve škole nebo školce, kde s ním může také hovořit bez přítomnosti dalších osob. Zároveň je nutno dodat, že takové právo by měl OSPOD využívat jen tehdy, kdy je to zcela nezbytné. Je důležité zdůraznit, že OSPOD neprovádí výslech dítěte, ale pohovor s dítětem, proto zde nejsou stanovena nějaká zvláštní formální pravidla, pro jeho provedení. Sociální pracovník nemusí mít ani vysokoškolské psychologické vzdělání.⁶⁷

Obecně lze říci, že většina sídel OSPOD v ČR je pro práci s dětmi materiálně velice dobře vybavená. Jejich prostory jsou často přizpůsobeny dětem. Obrázky na stěnách, koberec s motivy silnic, hračky, dětské stolky s židličkami a spousta hraček. Díky tomuto přívětivému prostředí se děti samy cítí mnohem více uvolněné než v prostorech strohé desénové kanceláře. Rovněž na schůzku s dítětem i rodičem mají více času, než je tomu u soudu. Z těchto důvodů komunikace s dítětem s pracovníky OSPOD vede ke chtěnému cíli a to je zjištění názoru a citového rozpoložení dítěte k dané situaci.

Obecná zásada při zjišťování názoru nezletilého v souvislosti se soudním řízením, které se jej bezprostředně týká, je, že pokud je to možné, tak by dítě mělo být slyšeno přímo soudem. Tento názor je i výslovně vyjádřen v Obecném komentáři č. 12 k ÚmPrD, konkrétně v bodech 34. - 36. českého překladu. V případě vyslechnutí dítěte prostřednictvím zástupce je přitom nesmírně důležité, aby byly názory dítěte zástupcem předány rozhodujícímu soudu správně. Jakákoliv dezinterpretace by pak mohla vést k nevhodně posouzenému a nesprávně zhodnocenému nejlepšímu zájmu dítěte. Ústavní soud se vyjádřil ve svém nálezu č. IV. ÚS 827/18 ze dne 10. 4. 2018 tak, že ustanovení kolizního opatrovníka dítěti soud v žádném případě nezbavuje povinnost dítě vyslechnout. *„Ústavní soud již mnohokrát rozhodl, že názor dítěte musí být vnímán jako zásadní vodítka při hledání jeho nejlepšího zájmu a že dítěti zásadně musí být umožněno účastnit se jednání a vyjádřit se k věci, přičemž*

⁶⁶ Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 7. 2009 (General Comment No. 12, 2009, CRC/C/GC/12 „This is why the formal assessment process should be carried out in a friendly and safe atmosphere by professionals trained in, inter alia, child psychology, child development and other relevant human and social development fields, who have experience working with children and who will consider the information received in an objective manner.“

⁶⁷ SMRŽ, Josef. *Co se skrývá pod orgánem sociálně právní ochrany dětí?*. [online]. sancedetem.cz, [cit. 16. října 2019]. Dostupné na <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-rodine/co-se-skriva-pod-organem-socialne-pravni-ochrany-deti.shtml>.

*povinnosti soudu zjišťovat jeho názor nezabývá ani ustanovení opatrovníka, a nezjišťovat názor dítěte přímo (tj. jeho vyslechnutím) je možno jen v jeho zájmu, a takový postup je třeba vždy odůvodnit.*⁶⁸ Z uvedeného vyplývá, že vyslechnutí dítěte pouze pracovníkem OSPOD bez slyšení názoru dítěte soudem, by mělo být spíše výjimečnou situací, kdy soud by si tento postup měl následně kvalitně obhájit v odůvodnění. Dalo by se to tedy shrnout tak, že „v žádném případě by si tímto způsobem soudy “neměly ulehčovat svoji práci“ a vždy by tak mělo být přesvědčivě odůvodněno, proč přímý výslech nezletilého nebyl považován za účelný.⁶⁹

5.2 Zjišťování názoru nezletilého dítěte soudem

Česká republika ratifikací Úmluvy o právech dítěte přijala implementovat ji do svých legislativních norem. Její plnění v České republice monitoruje Výbor pro práva dítěte Rady vlády pro lidská práva. Ta ve své Deklaraci výboru pro práva dítěte RVLP ČR⁷⁰ si stanovila za cíl do roku 2012 vytvořit koncepci „Justice přátelská dětem“. Na kolik se jí to již povedlo, je na posouzení každého z nás. Výbor OSN pro práva dítěte se však ve své 3. a 4. zprávě ČR o plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte a Opčního protokolu k této úmluvě o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů z roku 2011 s činností české republiky moc spokojený nebyl. Ve svém Závěrečném doporučení Výboru pro práva dítěte ke 3. a 4. periodické zprávě⁷¹ v čl. 36 Výbor opakuje své doporučení České republice, aby „zavedla komplexní právní úpravu práva dítěte být slyšeno, jež by platila pro soudy, správní orgány, instituce, školy, výchovné ústavy a rodiny v záležitostech týkajících se dětí a zaručovala právo odvolání proti takovým rozhodnutím, v souladu s čl. 12 Úmluvy.“ Dále České republice opět doporučil, aby „přijala opatření umožňující přímé vyslechnutí názorů dítěte ve všech řízeních týkajících se dětí, a v souvislosti s tím, aby poskytla přiměřené záruky a mechanismy zajišťující účinnou realizaci takové participace dítěte zamezující jeho manipulaci nebo zastrasování.“ Touto cestou Výbor upozornil Českou republiku na obecný komentář č. 12 (CRC/C/GC/12) k právu dítěte být slyšeno, kde jsou tyto požadavky vyjádřeny. Ačkoliv by to bylo záhodno, soudy v České republice nemají jednotnou příručku zjišťování názoru dítěte

⁶⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2018, sp. zn. IV. ÚS 827/18, bod 19.

⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1708/2014, bod 22.

⁷⁰ Deklarace Výboru pro práva dítěte RVLP ČR přijatá u příležitosti 50. výročí přijetí Deklarace o právech dítěte a 20. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte [online]. vlada.cz, dat. není uvedeno, Dostupné na <<https://www.vlada.cz/cz/ppov/r/p/vybory/pro-prava-ditete/uvod-55932/>> .

⁷¹ Zprávy o plnění mezinárodních úmluv. [online]. vlada.cz, 4. 8. 2011, Dostupné na <<https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/r/p/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>> .

nebo nějaké zvláštní postupy při kladení otázek dětem. Česká republika by se mohla inspirovat modelem, který praktikuje stát Kalifornie v USA. Ačkoliv se soudní příručka vytvořená státem Kalifornie zaměřuje na trestní řízení, kdy dítě je v pozici oběti nebo svědka, stanovuje základní postuláty pro práci s dítětem, které jsou závazné pro celý stát. V příručce s názvem *The Child Victim Witness (Dítě jako oběť a svědek)* jsou vysvětlena jednotlivá vývojová stadia dítěte, uspořádána podle věkového rozpětí, ve vztahu ke způsobu vedení výslechu.⁷² „*V tamní soudní praxi nejsou výjimkou ani svědecké výpovědi dětí ve věku tři až pěti let. Soudci tak mají k dispozici podrobně vypracovanou metodiku kladení otázek, které jsou přiměřené a vhodné pro tuto věkovou kategorii.*“⁷³

Nesporná řízení jsou ovládána typicky zásadou oficiality a zásadou vyšetřovací a to především s ohledem na jimi prolínající se veřejný zájem na vyřešení právních otázek tvořících jejich předmět. Zásada oficiality se pak projevuje hlavně v možnosti soudu zahájit soudní řízení i bez návrhu. Zásada vyšetřovací se projevuje zejména ve stádiu dokazování. „*Z hlediska dokazování leží odpovědnost za zjištění skutkového stavu na soudu, který je povinen vyhledávat i provádět důkazní prostředky a důkazy i bez výslovného návrhu účastníků*“⁷⁴

K tomu, aby soud mohl řádně rozhodnout, potřebuje získat co nejvíce relevantních informací. V soudních řízeních, ve kterých se rozhoduje o věci, která se dítěte bezprostředně týká, dítě není jen objektem právních vztahů, ale je důležitým účastníkem řízení. „*Účastníky řízení obecně rozumíme ty procesní subjekty, o jejichž právech a povinnostech má soud v postavení nezúčastněného třetího subjektu rozhodnout.*“⁷⁵ Dítě je tedy vždy subjektem práva a proto by mu měl být vždy dán prostor nejen být přítomno projednávání věci, ale také jako nositel práv, by mělo být vždy informováno o svých právech a mělo by mu být umožněno je vykonávat tak, jak odpovídá jeho schopnosti formulovat svůj názor a okolnostem případu. „*Význam slyšení dítěte obecným soudem tak nelze spatřovat jen v rovině dokazování, tedy ve smyslu provedení výslechu pro účely dokazování, ale jako výkon práva účastníka řízení.*“⁷⁶ Dítěti by ale vždy mělo být soudem důsledně vysvětleno, že jeho přání není zcela rozhodujícím kritériem, ale pouze jedním z podkladů pro rozhodování, na které

⁷² Bench Handbook *The Child Witness* [REVISED 2016]. [online]. sblawlibrary.org, 16. 8. 2016 [cit. 8. října 2019] Dostupné na http://www.sblawlibrary.org/uploads/7/3/1/1/7311175/cwhb_2016pt.pdf.

⁷³ VOKROJOVÁ, Renáta. Průvodce dítěte soudním řízením – příklady dobré praxe. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7, č. 7-8, s. 19-20.

⁷⁴ ŠÍNOVÁ, R., PETROV KŘIVÁČKOVÁ, J. a kol. *Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 9.

⁷⁵ SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 57.

⁷⁶ HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7, č. 8, s. 7-8.

musí vždy pohlíženo komplexně. Jak už bylo v této diplomové práci několikrát zmíněno, úprava participačních práv dítěte je nejkompaktněji upravena v § 100 odst. 3 OSŘ. Tímto ustanovením došlo k implementaci článku 12. Úmluvy o právech dítěte, kde je mu zaručeno, že může projevit své stanovisko k otázkám, které se ho dotýkají.⁷⁷ Obecně lze říci, že povinnost soudu zjišťovat názor dítěte neplatí absolutně. Ostatně tento názor vyjádřil nejen Ústavní soud⁷⁸ ale také Evropský soud pro lidská práva.⁷⁹

V § 867 odst. 2 OZ je však stanovena vyvratitelná právní domněnka, že pokud dítě dosáhlo věku 12 let, mělo by již být schopno formulovat svůj vlastní názor a tento názor sdělit, má soud již povinnost jej vyslechnout. Ačkoliv OSŘ stanoví, že názor dítěte se zjistí výsledkem dítěte, musíme na něj pohlížet jinak. Musíme odlišit výsledek dítěte jako důkazní prostředek, kterým soud prokazuje skutková tvrzení účastníků (§125 a 126 OSŘ) a výsledek nezletilého dle § 100 odst. 3 OSŘ. Pan Jaroslav Hobl se k této problematice vyjadřuje takto: „*Nejedná se o výsledek klasický ve smyslu procesního práva, který slouží jako důkaz skutkového stavu, nýbrž o výsledek sui genesis. Výsledkem se tedy nezjišťuje skutkový stav, ale přání a názory dítěte.*“⁸⁰ Pan Lubomír Ptáček k tomu ještě dodává, že „*výsledek se provádí vždy se zřetelem k tomu, aby k těmto názorům mohlo být přihlédnuto. Zjišťování názoru dítěte tak představuje garanci respektování a naplnění nejlepšího zájmu dítěte.*“⁸¹ V již několikrát zmíněném § 100 odst. 3 OSŘ je zmíněno, že ve výjimečných případech může názor dítěte zjistit jeho zástupce, kterým bývá nejčastěji kolizní opatrovník. Tímto ustanovením byla ponechána možnost soudů využít ke zjištění názoru dítěte „prostředníka“, v tomto případě jím bývá právě sociální pracovník, který má zkušenosti z práce s rodinou a který je v kontaktu s nezletilým dítětem. V komplikovaných případech, které souvisejí například s náročnou úpravou výchovy a výživy k nezletilým dětem, úpravou styku či závažných případů zanedbávání dětí je zpravidla využita ke zjištění názoru dítěte pomoc odborného psychologického pracoviště, neboť pracovníci OSPOD většinou psychologické vzdělání nemají. Zásadně však vždy záleží na úvaze soudu, kdy ke zjištění stanoviska dítěte přistoupí sám a kdy naopak ponechá tuto činnost na sociálním pracovníkovi nebo psychologovi. Hlavním důvodem, proč sama právní úprava směřuje k postupu výsledku dítěte přímo soudem

77 WESTPHALOVÁ, L. in ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges. 2016, s. 74.

78 Nález Ústavního soudu ze dne 10.4.2018, sp. zn. IV. 827/18,.

79 Rozsudek ESLP ze dne 3. 9. 2015 ve věci M. a M. proti Chorvatsku, č. stížnosti 10161/13, § 181.

80 HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7., č. 8, s. 10.

81 Ptáček in MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář, Svazek IV. § 655 – 975*. Praha: Leges, 2016, s. 1413-1414.

je omezení případného zkrácení názoru dítěte jeho reprodukováním zpravidla kolizním opatrovníkem.⁸²

Praxe českých soudů však hovoří spíše o opaku, a soudy se stále obracejí na kolizní opatrovníky se žádostí o zjištění stanoviska dítěte, a to i v případech, kdy dítě je schopno svůj názor formulovat a dopad soudního řízení chápat a výsledek soudcem samotným by mu neměl dělat nejmenší obtíže. „*Spíše ve výjimečných případech pak přistupují k výslechu dítěte sami soudci. Ukazuje se, že i přesto, že je trend vývoje oproti minulosti v tomto ohledu pozitivní a právo dítěte být slyšeno u soudního řízení osobně je v praxi soudů uplatňováno, jedná se s ohledem na množství opatrovníckých soudních řízení, o toto právo soudy užívané spíše ojediněle.*“⁸³ Ostatně ještě v roce 2008 v publikaci *Slyšení nezletilého před opatrovníckým soudem* se autor vyjádřil, že „*Má-li soud pochybnosti o některých údajích v listinném materiálu, nebo co mu ostatní účastníci anebo další osoby v průběhu opatrovníckého řízení sdělili, může k výslechu předvolat i nezletilého. Soudci to obvykle nedělají rádi a nerealizují to často.*“⁸⁴ Ačkoliv již v době vydání publikace byla Česká republika vázána jak Úmluvou o právech dítěte, tak i Evropskou úmluvou o výkonu práv dětí, kde povinnost vyslechnout dítěte v řízení, jež se ho týká, je stanovena, ve zmíněné publikaci je v souvislosti s výslechem nezletilého soudem napsáno slovo „může“. Slovo „může“ však vyjadřuje pouhou možnost a nikoliv povinnost tak učinit a z dalšího vyjádření autora rovněž plyne, že tuto alternativu opatrovníčtí soudci příliš nevyužívají.

Tímto fenoménem se zabýval i veřejný ochránce práv. Činnost veřejného ochránce práv v oblasti ochrany dětí, mládeže a rodiny patří k jedné z nejcitlivějších agend, kterými se zabývá. V Závěrech z šetření ochránčyně v oblasti ochrany dětí, mládeže a rodiny, která byla zveřejněna na jeho internetových stránkách v roce 2016, se zaměřil na činnost právě OSPOD. Z jeho šetření provedených v letech 2014 a 2015 vyšlo najevo, že pouze 20 % dětí je vyslýcháno před soudy a jsou tak přímo zjišťována jejich stanoviska. V přibližně 80 % případů dítě vyslýchá pouze sociální pracovník nebo dítě není vyslechnuto ani tímto sociálním pracovníkem. Veřejný ochránce práv se při svých šetřeních setkal naopak i s případy, kdy kolizní opatrovník nedostal svým zákonným povinností a veškerou svoji odpovědnost přenesl na soud. Tento nedostatek shledal přibližně u 23 % případů, s jejichž

⁸² MOŽÍŠ, L. *Právo dítěte být účastníkem řízení*. [online]. hlasydeti.cz, 22. 8. 2016 [cit. 5. října 2019] Dostupné na <http://www.hlasydeti.cz/2016/08/22/pravo-ditete-byt-ucastnikem-rizeni/> .

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ BAKALÁŘ, Eduard. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovníckým soudem*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Triton, 2008. s. 7.

řešením se na něj obrátili sami stěžovatelé. Jako další vážné pochybení kterého se některé OSPOD při své činnosti dopouštějí je to, že tvrzení obsažená ve zprávě pro soud neměla oporu ve spisové dokumentaci: „OSPOD informoval soud o názoru nezletilé, ale nesdělil, za jakých okolností byl tento názor zjištěn a zda při tomto rozhovoru s nezletilou nebyl přítomen jeden z rodičů, který by tak názor nezletilé zkreslil. Ze spisové dokumentace se navíc nepodařilo doložit, že by takovýto rozhovor vůbec proběhl.“⁸⁵ Tento poznatek považuji za nejpádnější argument, proč by mělo být dítě vyslýcháno přímo soudem a nikoliv sociálním pracovníkem. Nebezpečí dezinterpretace výslechu s dítětem je zde příliš vysoké a každý soudce by se měl tohoto nebezpečí vyvarovat.

I přes tyto argumenty, které zastává veřejný ochránce práv a i české vyšší soudy můžeme najít v odbornou veřejností uznávaném soudcovském komentáři k OSŘ názor, že ke zprostředkovanému výslechu dítěte prostřednictvím OSPOD by mělo docházet ve věku mezi 10-12 lety dítěte.⁸⁶ S takovým názorem ovšem na základě výše uvedených argumentech nelze souhlasit. Hlavní odpovědnost za průběh řízení i za rozhodnutí ve věci má soud, soud by měl tedy dítě vyslechnout osobně. Takový názor můžeme najít i v již mnohokrát zmiňované judikatuře Ústavního soudu.⁸⁷ Ten se ve své judikatuře vyjádřil, že spodní hranice pro výslech dítěte soudem není stanovena a musí být posuzována vždy konkrétní situace a konkrétní dítě. K zákonem stanovené výjimce, kdy lze dítě vyslechnout jen prostřednictvím OSPOD se zatím však nevyjádřil. Dá se však předpokládat, že s určením dělicí hranice, za kterou už by bylo pro dítě vhodnější být vyslechnuto pouze pracovníkem OSPOD, bude obdobně poměrně těžké a bude se posuzovat v každém jednotlivém případě zvlášť.

V praxi je pravidlem, že dítě se osobně setká s pracovníkem OSPOD hned několikrát. Během těchto schůzek většinou vyjádří názor, který se týká projednávané věci. Dospěje li však soud k závěru, že se v daném případě výjimka z § 100 odst. 3 OSŘ nepoužije a dítě vyslechne soud sám. Na otázku, zda je pro dítě lepší, když kromě soudce je při výslechu přítomna i jiná osoba, není jednotný názor. Někteří soudci si ale k výslechu pracovníka OSPOD často přiberou. Nepřiberou je ovšem v těch případech, kdy rodič, popřípadě oba, napadají opatrovníkovu objektivitu a nestrannost.⁸⁸ „Soud musí brát v potaz, že výslech dítěte

⁸⁵ KANCELÁŘ VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV. *Závěry šetření ochránkyne v oblasti ochrany dětí, mládeže a rodiny*. [online]. ochrance.cz, 7. 6. 2016 [cit. 7. října 2019]. Dostupné na <https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2016/zavery-z-setreni-ochrankyne-v-oblasti-ochrany-deti-mladeze-a-rodiny/>.

⁸⁶ VANČUROVÁ, K., JANEK, K. in JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kníha II. § 79-§ 180 občanského soudního řádu*. Praha: Havlíček Brain Team, 2014, s. 124.

⁸⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2018, sp. zn. IV. 827/18.

⁸⁸ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4., č. 9, s. 4.

je poměrně složitý proces, který může mít na dítě traumatizující dopad.“⁸⁹ Výslech dítěte soudem může probíhat na různých místech. Pokud soudce shledá pro dítě jako nejlepší soudní síň, požádá oba rodiče, jejich právní zástupce i případnou veřejnost, aby jednací síň opustili a výslech nezletilého provádí tam. Soudce má k dispozici ještě další nástroj, a to jiný soudní rok ve smyslu § 18 ZŘS. Podle tohoto ustanovení může výslech dítěte soudce provádět ve své kanceláři. Rozhovor v kanceláři pak působí více přívětivým a neformálnějším dojmem. Důležitým krokem pro pocit větší neformálnosti je určitě také to, že si zde soudce může sundat talár.⁹⁰ K rozmluvě s dítětem si také může například sednout na koberec, použít pastelky a hlavně techniky pro výslech dítěte, o kterých jsem se zmínila v kapitole 5.3 *Pomůcky a techniky užívané pro zjišťování názoru nezletilého dítěte*. Osoba, která rozhovor s dítětem vede, by se vždy měla pokusit co nejvíce vyhovět potřebám dítěte a získat si jeho důvěru. Vyslychající osoba by měla dát najevo, že hodlá poslouchat a brát to, co se dítě snaží sdělit, vážně. Při vedení rozhovoru je potřeba k dítěti přistupovat vždy individuálně a velice citlivě, přičemž je nutné zohlednit věk a vývojové schopnosti dítěte tak, aby výslech probíhal co nejméně stresujícím způsobem.⁹¹

Soudce si při jednání s dítětem musí uvědomit, že dítě není jen malý dospělý a že výslech dítěte má svá specifika. „*Řada dospělých s dětmi neumí jednat, proto je třeba, aby se soudci na výslech dítěte připravili a projevovali větší míru empatie a pochopení než při výslechu dospělé osoby.*“⁹² Ačkoliv forma je s výslechem podobná, u dospělých účastníků řízení při jejich výslechu převládá spíše monolog, u výslechů dětí převládá spíše kladení otázek soudem, na které dítě poté odpovídá. Pokud dítě před soudcem během rozhovoru vysloví své přání, je důležité rovněž zhodnocení, zda je dítě schopno racionálně zdůvodnit toto své přání či stanovisko. Ačkoliv zjišťování názoru nezletilého dítěte je v opatrovnickém řízení jeho podstatnou součástí, výslech nezletilého není rozhodujícím, nýbrž jedním z mnoha důkazů (vedle listin, vyjádření účastníků, výslechu svědků, znaleckých posudků, zpráv opatrovníka apod.), které se hodnotí komplexně ve svých jednotlivostech a společně.⁹³

⁸⁹ HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7., č. 8., s. 11.

⁹⁰ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4., č. 9, s. 4.

⁹¹ HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7., č. 8., s. 11.

⁹² KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4., č. 9, s. 4.

⁹³ MIKULA, Ondřej. *Názor dítěte před soudem a jeho hodnocení v opatrovnickém řízení*. [online]. umpod.cz, 5. listopadu 2018 [cit. 17. října 2019]. Dostupné na <https://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Projekt_PARTICIPACE/Klicove_aktivity/KA_5_Prenos_dobre_praxe/Konference/5_konference/Mikula_Zjis_t_ova_ni_na_zoru_nezletile_ho_5.11.2018.pdf>.

5.3 Dítě a jeho názor

Jak jsem již zmínila dříve, jedním z ukazatelů, ale nikoliv jediným, jak bude v daném řízení rozhodnuto, je zohlednění názoru dítěte. Pokud se zaměříme na řízení o svěřeni do péče, řeší se zde hlavně otázka, zda dítě bude svěřeno do výlučné péče matky/otce nebo zda by byla vhodnější péče střídavá. Obecné doporučení psychologů je, že je vhodné se k této odpovědi dostat oklikou za pomoci nepřímých otázek než přímých, ale většina dětí stejně určitým způsobem sdělí své přání, u koho by si svůj budoucí život přálo trávit více. Bohužel se v některých případech setkáváme se situací, kdy dítě nesděljuje ani tak přání své, jako přání někoho jiného.

5.3.1 Ovlivňování výpovědi dítěte

Obecně lze říci, že obsah výpovědi dítěte obecně ovlivňuje jeho věk, rozumová vyspělost ale také jeho vyjadřovací schopnosti. Soudce dítě nezná, proto je pro soudce mnohdy obtížné posoudit, zda je dítě zaražené běžně při každé komunikaci s cizími lidmi nebo pouze proto, že bylo předvoláno k soudu, zda toto chování zapříčinili rodiče tím, že dítě záměrně vystrašili nebo to je z důvodu strachu z toho, že by svojí výpovědí mohlo v rodině něco „pokazit“. Psychologové se obecně shodují, že dítě do deseti let je považováno za ideálního svědka, neboť v tomto věku nebývají tak snadno zmanipulovatelné, jako děti starší deseti let. Ty již dovedou poměrně kvalitně taktizovat ve prospěch svůj nebo toho rodiče, který jim „slíbí“ víc. Lze říci, že děti od patnácti let by měl soudce brát již jako osoby sobě rovné. Tohle je ovšem pohled psychologický, jehož aspekt má při výslechu jen částečnou relevanci.

V průběhu výslechu dětí se nám však objevuje jedna menší komplikace, kterou je ovlivňování jejich výpovědi jinou osobou (dětská konfabulace). Většinu názorů které dítě zastává, zastává proto, že to slyší doma. Jiný názor vlastně většinou ani nezná a proto ho nenapadne, se nad danou problematikou více zamyslet a kriticky celou věc zhodnotit. Vlastní kritické myšlení se vyvíjí s věkem a rozumovou vyspělostí. Kromě toho, že dítě „vstřebává“ názory okolí, kdy jeho ovlivňování dítěte záměrné není, objevují se i manipulace dítěte okolím záměrné. Často se tak stává, že dítě jeden z rodičů navádí, co má u soudu sdělit.⁹⁴ V některých případech na ovlivňování dítěte jdou oklikou a to takzvanou rodičovskou korupcí. *„Dítě v takovém případě bývá jedním z rodičů nebo oběma, případně dalšími příbuznými ovlivňováno a upláčeno. Konkrétní formou takovéto korupce může být slevování z povinností, na nichž byla předcházející výchova nebo výchova druhého rodiče postavena,*

⁹⁴ HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodičné listy*, 2018, roč. 7., č. 8., s. 9.

rodič nechá na dítěti volbu stravy (například častá návštěva fast-foodu) nebo „uplácení“ formou drahých dárků, které dítě od ovlivňujícího rodiče dostává“.⁹⁵ Dítě samo pak při výslechu před soudem pochopitelně volí toho z rodičů, pod jehož vlivem se nachází, nebo toho, u kterého by dítě mělo výhodnější postavení. Kromě zmíněné korupce rodiče s cílem ovlivnění názorů často používají také techniku vydírání, jejíž cílem je u dítěte vyvolat pocit viny. Jde o nebezpečný cizí vliv se značným manipulačním potenciálem, který se těžko prokazuje. Dalším způsobem je tzv. brainwashing, který já osobně považuji za úplně nejhorší. Nejčastěji se projevuje tak, že rodič zcela zamezí styk mezi druhým rodičem a dítětem a zároveň započne se systematickým popisováním hrůz a špatných následků, který druhý rodič zapříčinil. Tyto cizí vlivy, které mohou mít mimo rodiče původ například i od prarodičů, nejsou pro soud vždy jednoduché rozpoznat. Pokud soud dojde k názoru, že je na dítě velice pravděpodobně uplatňován některý ze způsobů ovlivňování jeho názoru je vhodné ustanovit dětského psychologa pro vypracování znaleckého posudku, popřípadě může být „řešením asistovaný styk za psychologického dohledu a nesmlouvavý přístup k tomu rodiči, který styku zabraňuje a dítě ovlivňuje.“⁹⁶

V souvislosti s ovlivňováním názoru dítěte se vyjádřil Ústavní soud ve svém usnesení tak, že „právo být slyšen v řízení před soudem lze nezletilému dítěti přiznat v zásadě až v okamžiku, kdy lze od sebe odlišit vůli rodičů a vůli samotného dítěte. V opačném případě by totiž nebyla zjišťována vůle dítěte, ale třetí osoby, jež by byla nezletilým pouze reprodukována.“⁹⁷ Sama s tímto usnesením nesouhlasím, neboť absolutně nekoresponduje s čl. 12 ÚmPrD, kde je zdůrazněno, že dítě by mělo být slyšeno vždy s ohledem na věk a rozumovou vyspělost a automaticky ubírat dítěti na vážnosti názoru považuji za ne zcela konformní s Úmluvou. Považuji však za důležité zdůraznit, že toto usnesení Ústavního soudu, jak sám v usnesení podotknul, „se týkalo „pouze“ předběžného opatření. Při rozhodování o věci samé, obecné soudy jistě zvolí vhodný způsob, jak nezletilé dítě do rozhodování zapojit a jak zjistit jeho názor.“ Osobně zcela nerozumím této poznámce, neboť ESLP ve svých rozhodnutích citovaných výše uvedl, že čl. 12 ÚmPrD platí v jakémkoliv právním řízení, které se dítěte týká, což je i předběžné opatření. Ačkoliv povinnost zjistit názor dítěte před vydáním předběžného opatření neplatí absolutně, nelze absenci řádného zjišťování názoru dítěte omlouvat tím, že šlo o „pouhé“ předběžné opatření. Obdobný názor sám Ústavní soud vyjádřil v nálezu sp. zn. II. ÚS 1931/17 ze dne 19. 12. 2017.

⁹⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4., č. 9, s. 7.

⁹⁶ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4., č. 9, s. 8.

⁹⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2018, I. ÚS 490/18.

5.3.2 Závaznost názoru dítěte

Po výslechu dítěte může soud dojít k závěru, že vyslovené přání dítěte je zcela v rozporu s jeho objektivním nejlepším zájmem. Může tedy soud rozhodnout proti stanovisku dítěte? Teoretická odpověď na tuto otázku je jednoduchá. Dává nám ji ustanovení § 867 odst. 2 OZ, kde je stanoveno, že „*názoru dítěte věnuje soud patřičnou pozornost*“. Nelze odpovědět jinak, než že soud může rozhodnout i odlišně, tedy v rozporu s přáním dítěte. Při rozhodování věci je vždy důležité si uvědomit, že zájem dítěte se někdy až příliš zaměřuje s přáním dítěte nebo je někdy přinejmenším obtížné tyto pojmy v daném případě od sebe odlišit. Pokud je tedy soud, v návaznosti na další důkazy a okolnosti zjištěné během řízení, nucen rozhodnout v rozporu s vysloveným přáním dítěte, je velice důležité toto rozhodnutí řádně odůvodnit. V souvislosti s textem Úmluvy o právech dítěte by soudce sám měl dítěti svá tvrzení sdělit nejlépe jen za přítomnosti kolizního opatrovníka, aby se zamezilo emočnímu působení „zhrzeného“ rodiče. Stejně jako během výslechu by mělo být s dítětem komunikováno s přihlédnutím k jeho věku, rozumové vyspělosti a aktuálnímu emočnímu nastavení dítěte. Tato zpětná vazba je určitou pojistkou, že názory dítěte nebudou jen formalitou, ale budou také brány vážně.⁹⁸ Konečné rozhodnutí a jeho důvody by měly být rovněž řádně osvětleny a vysvětleny v jeho odůvodnění.

⁹⁸ HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7., č. 8, s. 10.

6 Jak dodržování participačních práv nezletilých funguje v praxi na opatrovnickém oddělení v Prostějově

Protože se považuji spíše za praktika, rozhodla jsem se, že výše popsanou, převážně teorii, která je upravena v zákonech, mezinárodních smlouvách, nálezech Ústavního soudu, odborných člancích, komentářích nebo učebnicích, porovnáám s reálným fungováním prostějovského okresního soudu. Nebudu zastírat, že tento okresní soud je mi poměrně blízký. V průběhu mého studia na Právnické fakultě v Olomouci jsem absolvovala několik stáží na soudech. Díky těmto stážím si se mi naskytla možnost nahlédnout do fungování soudnictví v České republice. Na Krajském soudě v Ostravě – pobočka Olomouc jsem se zabývala správním právem, kdežto právě na Okresním soudě v Prostějově jsem působila na opatrovnickém oddělení a to hned dvakrát. Z toho důvodu jsem již o fungování zdejšího opatrovnického oddělení nějakou představu měla. Velký rozdíl ovšem vidím v tom, jak danou problematiku a fungování soudu vidím já, jako jen krátkodobý pozorovatel, a jak danou problematiku vidí soudkyně s patnáctiletou praxí. Proto jsem velice ráda, že soudkyně právě z opatrovnického oddělení Okresního soudu v Prostějově, mi věnovala svůj čas a popovídala si se mnou o fungování opatrovnického oddělení v souvislosti s dodržováním participačních práv dětí v průběhu soudního řízení. Paní soudkyně si však přála zůstat v anonymitě.

Paní soudkyně začala své povídání rozborem právního pojmu „nejlepší zájem dítěte.“ Já sama jsem se tímto pojmem zabývala v jedné z podkapitol této diplomové práce. Aspektem, kterému jsem se však věnovala spíše jen povrchově, bylo působení celého soudního řízení na dítě. Paní soudkyně zastává názor, že je důležité dítě co nejvíce informovat o probíhajícím řízení, které se jej dotýká, a samozřejmě jej také zapojit do rozhodování. Podle jejího názoru je však třeba „vybalancovat“ postup tak, aby to pro dítě nebylo příliš obtěžující a zatěžující. Ideální situací je, když se daná věc rozhodne v jeden den, tedy bez odročení. Dítě je uvolněno ze školy pouze na pár hodin, v průběhu kterých je zjištěno jeho stanovisko, věc projednána a rozhodnuta. Dítě je pak následně rovnou informováno o výsledku řízení. Ovšem ne všechna soudní řízení probíhají tak hladce. Stává se, že dítě je vyslechnuto v průběhu jednoho soudního řízení, poté dochází k odročení a rozhodnutí je vydáno až po soudním jednání následujícím. Zvat dítě na další soudní jednání, a tím jej opět vystavit působení sporu mezi rodiči, a rovněž jej opět uvolňovat ze školního vyučování podle paní soudkyně vždy s nejlepším zájmem dítěte nekorresponduje.

Poměrně velkou rozdílnost shledává v rozhodnutích, kdy její rozhodnutí je v souladu s přáním dítěte a naopak, kdy v souladu s přáním dítěte není. Pokud rozhodne v souladu s jeho přáním, připadá jí již zbytečné znovu si dítě zvat na soud a vysvětlovat dítěti důvody jejího rozhodnutí. Z její praxe mnohem méně frekventovaný případ je ten, kdy je vzhledem k okolnostem nucena rozhodnout v rozporu s přáním dítěte. Pokud k tomu ale dojde, je z jejího pohledu víceméně nutnost obsah rozhodnutí dítěti sdělit a vysvětlit mu, proč se tak stalo. V její praxi se nestává příliš často, aby sama soudkyně vysvětlovala dítěti důvody svého rozhodnutí. Tak činí hlavně u starších dětí, většinou od 13-14 let a výše. U těch mladších vysvětlení rozhodnutí písemně pověří ustanoveného kolizního opatrovníka. Neboť jak sama říká „od toho je přece ustanovujeme.“

Co se týče samotného výslechu, paní soudkyně užívá ke zjišťování názoru nezletilého klasické kladení nepřímých otázek, vždy přizpůsobené věku a rozumové vyspělosti daného dítěte. Její kancelář je zařízena jednoduše a účelně; dřevěným nábytkem a kobercem. Dětský koutek, stejně jako v jiných kancelářích soudců zdejšího soudu, zde rozhodně nenajdeme. Když jsem paní soudkyni ukázala obrázky Teddy bears cards nebo dřevěných hraček pro „rodinné divadélko“, byla překvapená, že něco takového existuje a hlavně, že některé soudy tyto pomůcky mají k dispozici. Dle jejích slov, by jí to v některých případech při práci s dítětem pomohlo. Co se týče dětí mladších, přibližně do 8 let věku, zastává názor, že ve většině případů je přece jen lepší přenechat výslech dítěte pracovníkům OSPOD, na které je dítě přece jen více navyklé. V průměru dítě se sociálními pracovníky absolvuje alespoň dvě schůzky, kdežto soudce vidí jen jednou a na krátkou chvíli. Dříve se prý snažila znovu vyslyšet i mladší děti, ty ale na její osobu často nereagovaly příliš pozitivně a jediné, co jí byly schopny sdělit, bylo to, že chtějí být s maminkou/tatínkem nebo jen to, že už všechno řekly „paní ze sociálky“. Proto z dalšího výslechu z její strany u mladších dětí upustila. Spokojí se zcela se zprávou od sociálních pracovníků, kterým prý plně důvěřuje, a za dobu své soudní praxe se nikdy nesetkala s nějakým problémem či nedorozuměním.

Jako typický případ, kdy povětšinou sama názor dítěte nezjišťuje a tudíž jej k soudnímu jednání ani nepředvolává, je případ dohody rodičů. Pokud se rodiče na všem dohodnou, jejich vztah vypadá vyrovnaný a bezkonfliktní, dohoda nemá vzhledem k dítěti nestandardní obsah, který by ztlačil s jeho zájmem a rovněž kolizní opatrovník při práci s rodinou neshledá žádné nedostatky, paní soudkyně nevidí důvod, proč dítě zatěžovat účastí u soudu. Dalším případem nezjišťování stanoviska dítěte je řízení pouze ve věci výživy nezletilého dítěte. Zákon nijak nerozlišuje řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, kdy se

předmět řízení týká péče o nezletilé dítě dle § 466 písmeno b) ZŘS a ve věcech, kdy se řízení týká jen výživy nezletilého dle § 466 písm. c) ZŘS. Jak jsem již výše zmínila, zjišťování názoru nezletilého ve věcech péče o nezletilé dítě je zvláštní kategorií výsledku, který se netýká skutkového stavu. Kdežto při řízení o výživě nezletilého je zjištění skutkového stavu pro rozhodnutí důležitější, než emocionální nastavení dítěte ke každému z rodičů. Výslech dítěte by v těchto případech téměř vždy sklouznul k popisu skutkového stavu, z toho důvodu zapojení nezletilého v tomto směru paní soudkyně shledává nadbytečným jak u soudního jednání, tak i během pohovoru se sociálním pracovníkem, proto koliznímu opatrovníkovi většinou tuto činnost ani nenařizuje.

7 Závěr

Vztah k dětem se v poslední době velice mění. Neméně tomu pak je i v podobě participaçních práv nezletilých v soudním řízení, které doznaly za posledních několik dekád podstatných změn. Hlavně v posledním desetiletí se práva dětí dočkala mnohem větší pozornosti a o jejich nedodržování se začalo mnohem více mluvit. Z dítěte, které bylo považováno spíše za pouhý objekt ochrany, se nyní stává aktivní subjekt, který může výsledek soudního řízení ovlivnit. Jak řekla paní JUDr. Vlasta Formánková, bývalá soudkyně Ústavního soudu, v jednom rozhovoru pro *Rodinné listy*: „v poslední době narážíme na to, že problémy se přesouvají k rozhodování soudům, prohlašování čehokoli za právní problém vede k judicializaci všeho, co jiný (hlavně rodič pozn. autorky) nechce nebo neumí vyřešit.“⁹⁹ Problémy, které by se ve zdravě fungující rodině vyřešily v klidu a mezi jejími členy vzájemně, musí řešit soud. To, že soud rozhoduje místo rodičů o výběru základní školy, očkování či o volnočasových aktivitách považují za velké selhání systému rodiny a hlavně za velice traumatizující a emočně náročné pro tyto malé děti. Proto považují za nezbytné, aby na rodinný proces bylo pohlíženo jinak než na klasické civilní řízení a hlavně, aby opatrovníčtí soudci měli dostatečný čas a prostor se dětem řádně věnovat.

České soudnictví je v současné době přehlceno. Představa soudního řízení, jakou nám předkládá nejen ÚPrD včetně jejího Komentáře č. 12, Závěrečného doporučení Výboru pro práva dítěte a EÚVýPrD, mi přijde v podmínkách většiny českých soudů obtížně proveditelná. Opatrovničtí soudci mají jen zřídka asistenty, kteří by jim s jejich prací pomohli a ušetřili jim čas s nezbytnými formalitami, které nesouvisí přímo s rozhodováním. Kanceláře soudů nejsou ve většině případů ani přizpůsobeny pro práci s dětmi. Nejsou zde hračky, dětský nábytek nebo cokoliv, co by alespoň trochu místnost změnilo v pro děti přívětivější prostředí. Pomůcky, jako jsou Teddybear emotion cards, jsou u českých soudů zatím jen hudbou budoucnosti. Tedy ačkoliv jsou na soudce kladeny ohledně zjišťování názoru nezletilého vysoké nároky, nebo jsou nyní možná v judikatuře Ústavního soudu jen více zdůrazněny, z mého šetření mi vyplynulo, že soudcovská obec k naplnění těchto požadavků nemá potřebné pomůcky ani zázemí.

Co se týče neexistence věkové hranice pro výslech dítěte, z mého pohledu mi tato situace připadá zvláštní. Přišlo by mi vhodné stanovit nejnižší věkovou hranici stáří dvou let

⁹⁹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodinný proces by měl mít jiné standardy než proces civilní. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7., č. 4, s. 5.

věku dítěte. Soud by se tak zbavil povinnosti odůvodňovat, proč u malého „žvatlajícího“ batolete, nezjišťoval jeho přání, s kterým z rodičů má lepší vztah. Pokud se však soudu podaří určitým způsobem názor dítěte zjistit, vždy by tento názor měl brát v potaz. Ačkoliv přání dítěte nemusí nutně vyhovět, vždy by se dítěti mělo dostat vysvětlení, proč tak soud neučinil.

Udivuje mě, že dosud neexistuje žádná metodika zpracovaná v příručce, kde by byly moderní formy zjišťování názoru nezletilého upraveny. Česká republika by se tak mohla přiblížit kalifornské příručce The Child Victim Witness, která soudcům určitý postup pro výslech dítěte dává. Domnívám se, že soudci by existenci psychologicky propracovaného, ale v praxi jednoduše použitelného návodu, jak se nejlépe dobrat potřebného výsledku při slyšení dítěte, rozhodně uvítali. Jako velice pozitivní shledávám rozvoj technik a pomůcek pro práci s dítětem a rozhodně by nejen dětem pomohlo, kdyby se tyto techniky rozšířily do povědomí soudců. Přestože se jeví, že práce s těmito pomůckami je časově náročná, myslím si, že ve výsledku by naopak soudcům čas ušetřila. Osobně mě velice překvapilo zjištění, jak moc opatrovníčtí soudci nechávají výslech nezletilého na pracovnících OSPOD a dítě ani poté neshlédnou, ačkoliv odpovědnost za výsledné rozhodnutí mají oni.

Co se týče hypotézy stanovené v úvodu diplomové práce, participační práva dítěte, hlavně tedy zjišťování jeho názoru přímo soudem, jsou dle mého názoru v současné právní úpravě upravena poměrně dostatečně. Česká právní úprava zrcadlí úpravu mezinárodní, a i když obsahově v nevelkém rozsahu, myšlenky ÚPrD a EÚVýPrD jsou v ní zachyceny. Bohužel v reálu je její uplatňování značně opomíjeno. Většina dětí mladších dvanácti let je vyslechnuta pouze OSPOD a výsledné přání dítěte je soudu sděleno zprostředkovaně. Zde může ovšem vzniknout nebezpečí dezinterpretace. Proto považuji za žádoucí, aby dítě soud vždy aspoň viděl a sám mohl zhodnotit alespoň vzájemnou interakci mezi rodiči. S informováním dítěte o soudním řízení se soudy rovněž spoléhají spíše na OSPOD nebo rodiče, ačkoliv právo dítěte být informováno by jim měly zajistit právě soudy. Jako směr k lepšímu vidím i vytvoření více prostoru pro asistenty. Lze tedy zhodnotit, že právní úprava efektivní ochranu zaručuje, praxe však nikoli.

České soudnictví má v práci s dětmi a při zajišťování jejich participačních práv před sebou ještě spoustu práce, ale věřím, že dojde v budoucnu k posunu k lepšímu a zájem dítěte bude hájen co nejlépe.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

- HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. *Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte*. Liga lidských práv. 2016, 55 s.
- MIČICOVÁ, Barbora. *Parlamentní institut. Implementace Úmluvy o právech dítěte v České republice*. Leden 2017, 90 s.
- MACHO, Adrián. KAVECKÝ Peter: *Gerda: Příběh velryby*. Přel. Katarína Belejová, CPress, Brno, 2018, 32 s.
- ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kol. *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges. 2016, 352 s.
- BAKALÁŘ, Eduard. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovnickým soudem*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Triton, 2008. 39 s.

Komentáře

- MARCELA, M, HOVORKA, F. a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, 896 s.
- MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář, Svazek I. § 1 – 177*. Praha: Leges, 2013, 720 s.
- MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář, Svazek IV. § 655 – 975*. Praha: Leges, 2016, 2064 s.
- VANČUROVÁ, K., JANEK, K. in JIRSA, J. a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 - § 180 občanského soudního řádu*. Praha: Havlíček Brain Team, 2014, 616 s.
- Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 ze dne 20. 7. 2009 (General Comment No. 12, 2009, CRC/C/GC/12).
- DRÁPAL, L, BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 650.
- ŠÍNOVÁ, R., PETROV KŘIVÁČKOVÁ, J. a kol. *Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 384 s.
- SVOBODA, K., ŠÍNOVÁ, R., HAMUŠÁKOVÁ, K. a kol. *Civilní proces. Obecná část a sporné řízení*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 360 s.
- Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 14 ze dne 29. 5. 2014 (General Comment No. 14, 2013, CRC/GC/14)

Odborné časopisy

KOVÁŘOVÁ, Daniela. Zájem dítěte je vždy to, co chci já. *Právo a rodina*, 2018, roč. 7., č. 11, s. 1.

KOVÁŘOVÁ, Daniela. Participační práva dětí. *Rodinné listy*, 2015, roč. 4., č. 9, s. 1-8.

KOVÁŘOVÁ, Daniela. Rodinný proces by měl mít jiné standardy než proces civilní. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7., č. 4, s. 5.

VLASTÍK, Jiří. Dítě a právo. *Rodinné listy*, 2013, roč. 2., č. 10, s. 18-19.

HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7., č. 8, s. 7-11.

VOKROJOVÁ, Renáta. Průvodce dítěte soudním řízením – příklady dobré praxe. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7, č. 7-8, s. 19-20.

HOBL, Jaroslav. Názor a přání dítěte v civilním soudním řízení. *Rodinné listy*, 2018, roč. 7., č. 7., s. 9-11.

FOREJTOVÁ, Monika. BURIÁNOVÁ, Pavla. VNENK, Vladislav. Přehled zásadní judikatury Ústavního soudu ČR v oblasti rodinného práva za rok 2018 (1.). *Rodinné listy*, 2019, roč. 8., č. 1, s. 21-23.

Judikatura

Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2018, sp. zn. I. ÚS 490/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2018, sp. zn. IV. ÚS 827/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 8. 10. 2018, sp. zn. II. ÚS 725/18.

Nález Ústavního soudu ze dne 18. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1708/2014.

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 8. 2016, sp. zn. II. ÚS 19/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13.

Nález Ústavního soudu ze dne 5. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3038/16.

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. II. ÚS 2866/17.

Nález Ústavního soudu ze dne 9. října 2019, sp. zn. IV. ÚS 1002/19.

Rozsudek ESLP ze dne 3. 9. 2015 ve věci M. a M. proti Chorvatsku, č. stížnosti 10161/13, § 181.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3430/2011.

Internetové zdroje

Bench Handbook The Child Witness [REVISED 2016]. [online]. sblawlibrary.org, 16. 8. 2016 [cit. 8. října 2019] Dostupné na <http://www.sblawlibrary.org/uploads/7/3/1/1/7311175/cwhb_2016pt.pdf>.

Deklarace Výboru pro práva dítěte RVLP ČR přijatá u příležitosti 50. výročí přijetí Deklarace o právech dítěte a 20. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte [online]. vlada.cz, 4. 8. 2011 Dostupné na <<https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/uvod-55932/>>.

Zprávy o plnění mezinárodních úmluv. [online]. vlada.cz, 4. 8. 2011 Dostupné na <<https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>>.

MOŽÍŠ, L. *Právo dítěte být účastníkem řízení*. [online]. hlasydeti.cz, 22. 8. 2016 [cit. 5. října 2019] Dostupné na <<http://www.hlasydeti.cz/2016/08/22/pravo-ditete-byt-ucastnikem-rizeni/>>.

KANCELÁŘ VEŘEJNÉHO OCHRÁNCE PRÁV. *Závěry šetření ochránkyne v oblasti ochrany dětí, mládeže a rodiny*. [online]. ochrance.cz, 7. 6. 2016 [cit. 7. října 2019] Dostupné na <<https://www.ochrance.cz/aktualne/tiskove-zpravy-2016/zavery-z-setreni-ochrankyne-v-oblasti-ochrany-deti-mladeze-a-rodiny/>>.

MPSV, odbor 21. *Sociálně-právní ochrana dětí-obecný úvod*. [online]. ospod.cz, 14. července 2009, [cit. 6. října 2019] Dostupné na <<http://www.ospod.cz/informace/obecne/>>.

KOVÁŘOVÁ, Daniela. *ESEJ. Dítě má právo na odpověď*. [online]. neviditelnypes.lidovky.cz, 12. července 2019, [cit. 6. října 2019] Dostupné na <https://neviditelnypes.lidovky.cz/spolecnost/esej-dite-ma-pravo-na-odpoved.A190710_165823_p_spolecnost_wag>.

OSPOD Rosice. *Implementace standardu č. 8 v prostředí OSPOD Rosice*. [online]. m.rosice.cz, dat. neuvedeno, [cit. 6. října 2019] Dostupné na <<https://m.rosice.cz/assets/File>>.

ZAHUMENSKÝ, David. *Ústavní soud Zahumny #35 – k právu dítěte na informace o probíhajícím řízení*. [online]. davidzahumensky.cz, 1. listopadu 2019 [cit. 16. října 2019]. Dostupné na <<https://www.davidzahumensky.cz/2018/11/01/ustavni-soud-zahumny-35-k-pravu-ditete-na-informace-o-probihajicim-rizeni/>>.

SMRŽ, Josef. *Co se skrývá pod orgánem sociálně právní ochrany dětí?*. [online]. sancedetem.cz, [cit. 16. října 2019]. Dostupné na <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-rodine/co-se-skryva-pod-organem-socialne-pravni-ochrany-deti.shtml>.

DRAHAŇOVSKÁ, Kamila. *Macho, Adrián; Kavecký, Peter Gerda: Příběh velryby*. [online]. iliteratura.cz, 4. října 2018 [cit. 16. října 2019]. Dostupné na <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/40507/macho-adrian-kavecky-peter-gerda-pribeh-velryby>>.

ÚŘAD PRO MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ. *Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí*. [online]. umpod.cz, [cit. 16. 10. 2019]. Dostupné na <<https://www.umpod.cz/urad/>>.

STAFF, Judith. *The Bears*. [online]. innovativeredources.org, 4. října 2018 [cit. 16. října 2019]. Dostupné na <<https://innovativeresources.org/resources/card-sets/bears-cards/>>.

STAFF, Judith. *The App*. [online]. innovativeredources.org, 4. října 2018 [cit. 16. října 2019]. Dostupné na <<https://innovativeresources.org/resources/digital-applications/bears-app/>>.

ALBATROS. *Text distributora-Gerda, Příběh velryby*. [online]. albatrosmedia.cz, [cit. 17. října 2019]. Dostupné na <https://www.albatrosmedia.cz/tituly/43944746/gerda-pribeh-velryby/>.

MIKULA, Ondřej. *Názor dítěte před soudem a jeho hodnocení v opatrovnickém řízení*. [online]. umpod.cz, 5. listopadu 2018 [cit. 17. října 2019]. Dostupné na <https://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/Projekt_PARTICIPACE/Klicove_aktivity/KA_5_Prenos_dobre_praxe/Konference/5._konference/Mikula_Zjis_t_ova_ni_na_zor_u_nezletile__ho_5.11.2018.pdf>.

UMPOD. *Interdisciplinární spolupráce v mezinárodněprávní ochraně dětí* [online]. umpod.cz, 24. ledna 2019 [cit. 20. října 2019]. Dostupné na <<https://www.umpod.cz/urad/aktualni-projekt-prava-a-participace-ditete-v-agendach-umpod/aktivity-projektu/ka-3-provozne-metodicka-cinnost-umpod/4-workshopy-k-posileni-kolaborativni-praxe/6-kolaborativni-workshop-v-brne/>>.

Právní předpisy

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 182/1992 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

Mezinárodní smlouvy

Úmluva o právech dítěte (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.).

Evropská úmluva o výkonu práv dětí (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb. m. s.).

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.).

Jiné

BOUŠA, Ondřej, TRÁVNÍKOVÁ, Alice. Workshop: Komunikace s dítětem – techniky, metody, limity. Kolaborativní workshop pro Jihomoravský a Zlínský kraj ze dne 24. ledna 2019, Brno.

Shrnutí

Tato diplomová práce na téma „Participační práva nezletilého dítěte v občanském soudním řízení se zaměřením na zjišťování názoru dítěte při rozhodování ve věcech péče o nezletilé“ se zabývá problematikou zapojování dětí do řízení, se zaměřením na zjišťování názoru nezletilého. Práce pojednává o jejich zakotvení v právní úpravě a v judikatuře a rovněž se zabývá otázkou, jak funguje jejich dodržování v praxi. Text práce je členěn do sedmi kapitol. V první kapitole je rozebrán nálezn Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 725/ 18 ze dne 8. října 2018, který se zabývá participačními právy dětí. Ve druhé kapitole jsou vymezeny základní pojmy týkající se participačních práv nezletilých. Ve třetí kapitole je rozebrán obsah participačních práv a problematika nejlepšího zájmu dítěte. Čtvrtá a pátá kapitola jsou pro práci stěžejní. Čtvrtá kapitola se věnuje technikám zjištění názoru dítěte a jeho informování o řízení. Jsou zde rozebírány techniky, které byly představeny na kolaborativním workshopu v lednu roku 2018 v Brně. Pátá kapitola se zabývá otázkou, zda je vhodnější vyslechnout dítě přímo soudem nebo zprostředkovaně za pomoci OSPOD. Šestá kapitola pojednává o tom, jak dodržování participačních práv a zjišťování názoru nezletilého probíhá na opatrovnickém oddělení na Okresním soudě v Prostějově.

Cílem diplomové práce je podat komplexní pohled na problematiku participačních práv dítěte, analyzovat postup zjišťování názoru nezletilého v řízeních o péči o nezletilé dítě a porovnat tyto postupy v české justiční praxi.

Summary

The topic of this diploma thesis is “Participation rights of a minor child in civil proceedings with a focus on determining the child's opinion in deciding on matters of minor care” and it deals with problems of children’s rights in proceedings in which they are involved with a focus on determining the child's opinion in deciding on matters of minor care. The thesis deals with enshrining these rights in legislation and at Czech jurisdiction and also deal with how this “law theory” works in practice.. The thesis is divided into seven chapters. The first chapter deals with the judgment of the Constitutional Court II. ÚS 725/ 18 , October, 8, 2018, that is connected with participation rights of a minor child. The second chapter defines fundamental terms and legislation. In the third chapter there are discussed the content of participation rights and the issue of the best interests of the child. The fourth and fifth chapter are crucial. The fourth chapter deals with. The fourth chapter deals with techniques of finding the child's opinion and informing of the child about the court proceedings. There are discussed techniques that were presented at a collaborative workshop in January 2018 in Brno. The fifth chapter deals with the question of whether it is preferable to hear the child directly by the court or indirectly with the help of the OSPOD. The sixth chapter discusses how observance of participatory rights and finding out the opinion of a minor takes place at the guardianship department at the District Court in Prostějov.

The aim of this diploma thesis is to give a comprehensive view of the issue of participation rights of the child, to analyze the process of ascertaining the opinion of the minor in proceedings for the care of a minor and to compare these procedures in Czech judicial practice

Klíčová slova

Nezletilé dítě

Participace

Právo na spravedlivý proces

Rozumová a volní vyspělost

Vyvratitelná právní domněnka věku

Hranice věku

Osobní slyšení dítěte

Zastoupení dítěte

Key words

A minor child

Participation

Right to fair trial

Intellectual and voluntary maturity

Rebuttable presumption of the age

Borderline of the age

Personal hearing of the child

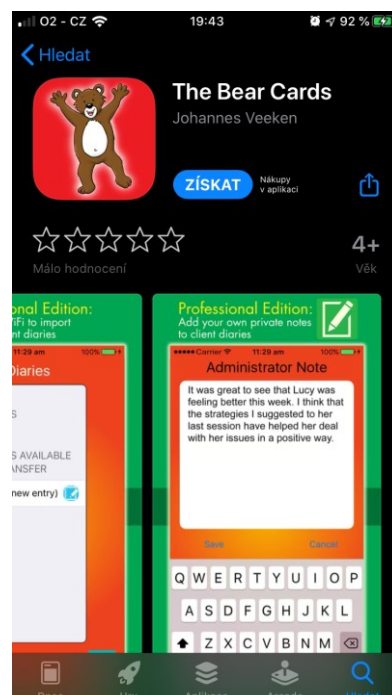
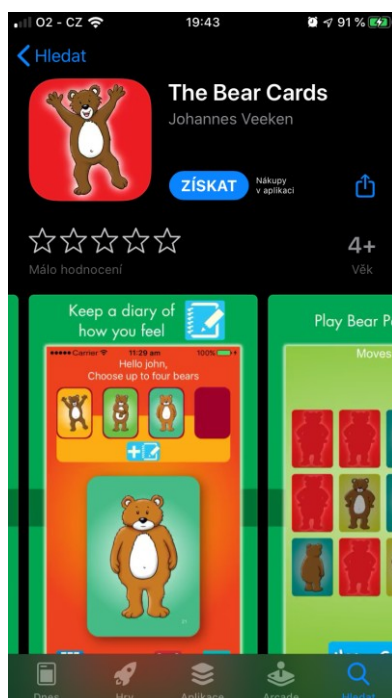
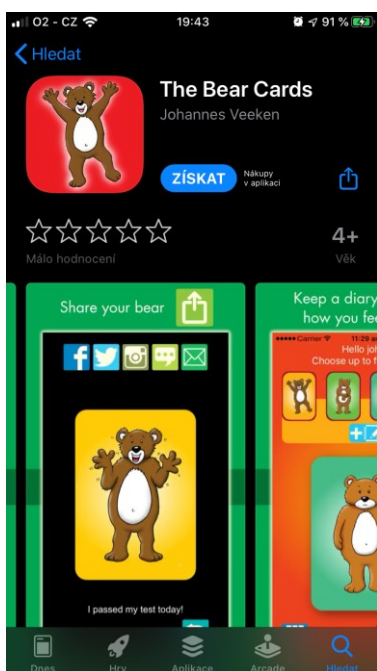
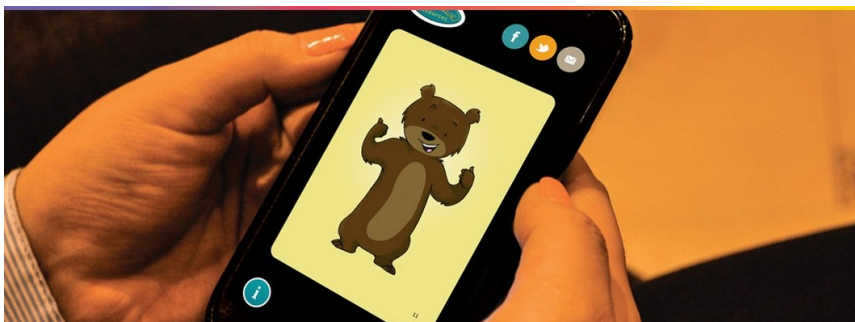
Representation of the child

Přílohy

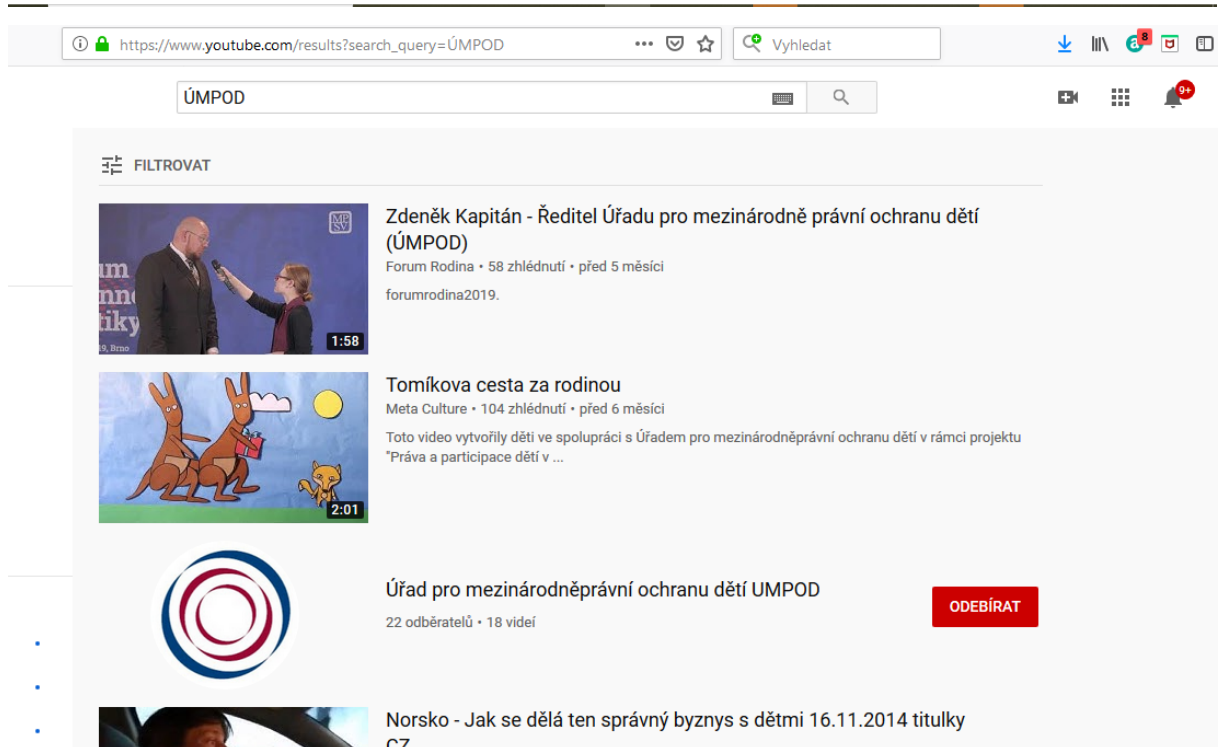
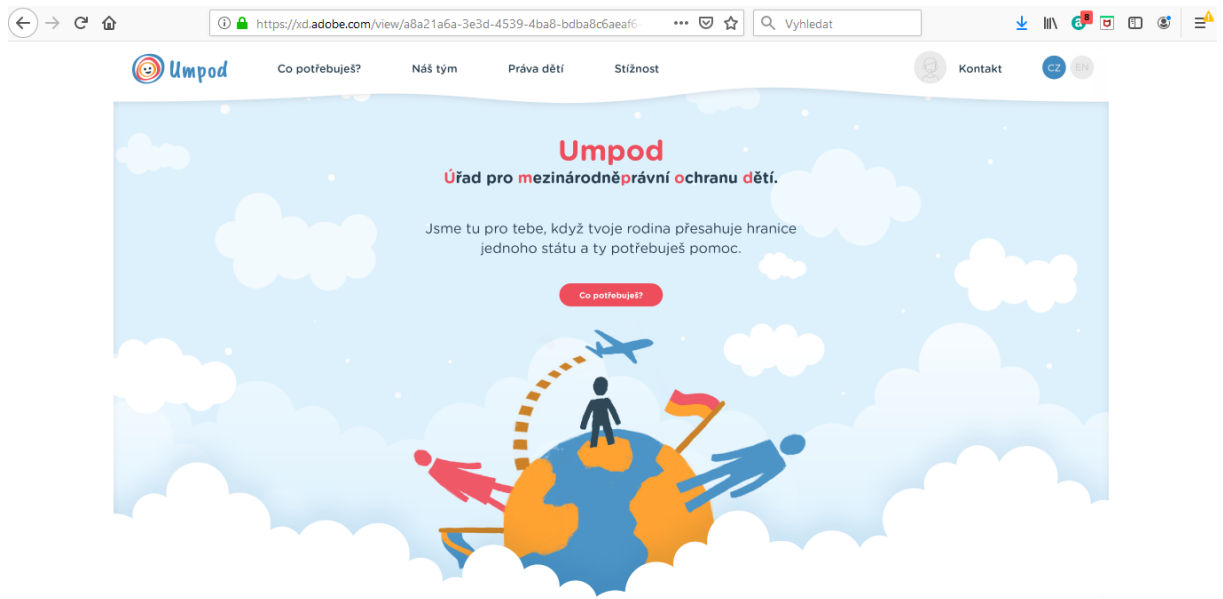
7.1 Příloha 1.

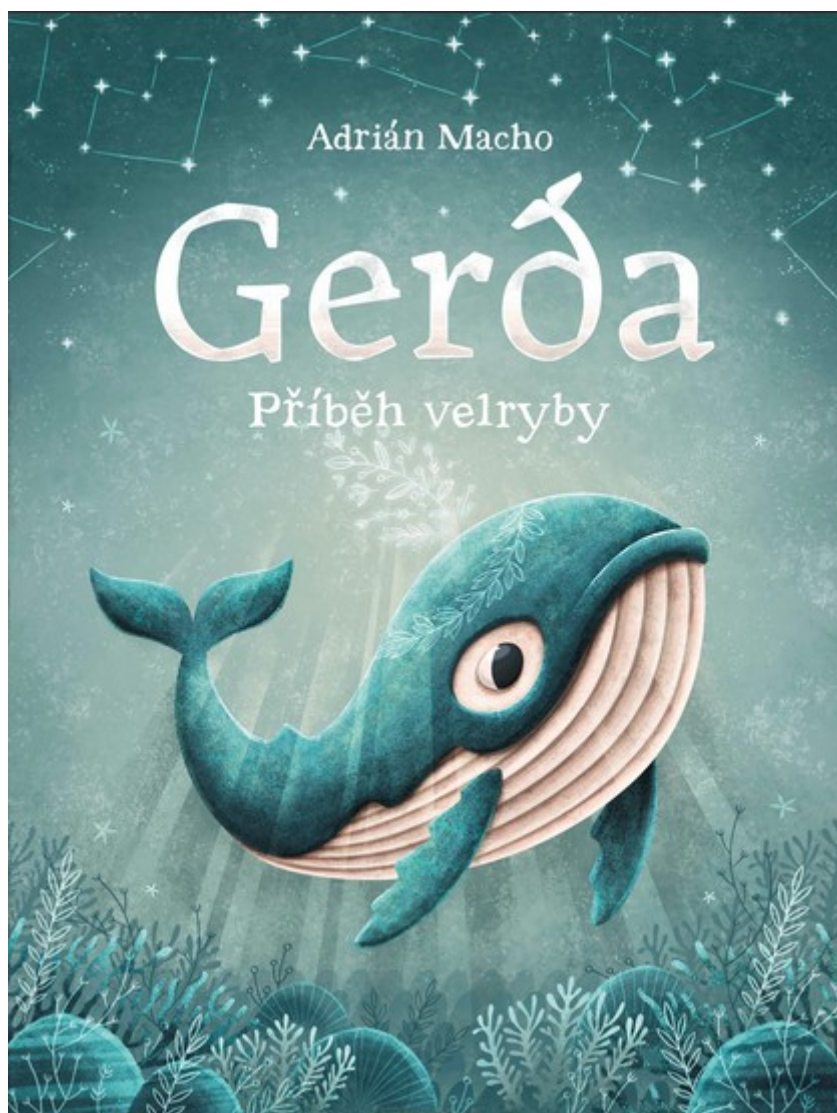
7.2 Příloha 2

7.3 Příloha 3.

7.4 Příloha 4.

7.5 Příloha 5.

Ahoj XXX,
Jmenuji se Iveta a pracuji jako právníčka na Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí (máme mu ÚMPOD :-).
Náš úřad se zabývá vymáháním výživného pro děti, které žijí v rozdělených rodinách. Tato situace se týká i Tebe.
Proto Ti posílám tenhle dopis, abych Ti dala vědět, co se zrovna děje, co to pro Tebe znamená a co můžeš čekat. Neváhej mi kdykoli zavolat, napsat sms nebo e-mail, ráda Ti odpovím. Jsem tu totiž kvůli Tobě :-)

Iveta Němcová +420 733 644 422 iveta.nemcova@umpod.cz

Proč to řeším
Tvoje maminka se na nás obrátila s prosbou o pomoc při vymáhání výživného. Uvedla, že Tvůj táta žije v Anglii, ale neplatí výživné na Tebe tak, jak by měl podle soudního rozhodnutí, které vydal v roce 2005 český soud. Proto mu narůstá dluh. Ten je ke konci srpna už v částce 96.000.-- Kč a každý měsíc roste o 600.-- Kč. Táta povinen platit výživné do doby, kdy budeš studovat. V tuto chvíli tedy spolupracujeme s britskými úřady a soudy a snažíme se, aby táta začal nějaké peníze posílat.

Co se bude dít?
Teď jsme poslali britským úřadům žádost o vymáhání výživného. Britské úřady postoupí žádost k britským soudům a tyto se budou snažit tatku zkontaktovat. Pokud se to podaří, budou soudy zjišťovat, zda táta může výživné platit z nějakého příjmu. Pokud ano, pak nám budou soudy posílat peníze, které táta uhradil. Peníze pak budeme posílat na účet Tvoji mamky, které je bude používat na zakoupení věcí, které potřebuješ. Někdy ale vymáhání nejde hladce a trvá to spoustu měsíců nebo i let, než se podaří vše vyřešit.

Tvoje práva
XXX, i Ty jako všechny ostatní děti v České republice i v Evropské unii, máš právo vědět všechny důležité informace, které se Tě týkají. Máš právo na to, aby se o Tebe Tvoji rodiče dobře starali a také aby Ti přispívali na věci, které potřebuješ, třeba na jídlo, oblečení, knížky, sport, školu. Také máš právo říct, co si o tom všem myslíš, jaká jsou Tvoje přání a co bys potřebovala.

Kdy se Ti zase ozvu?
Protože vymáhání výživného je zdouhavé a často se dlouho nic neděje, budu o tom, jak se to vyvíjí, komunikovat s Tvoji mamkou. Od Tebe zatím nic nepotřebuji. Kdyby se stala něco podstatného, určitě se Ti zase ozvu. Pokud je ale něco, co bys mi chtěla říct, klidně mi napiš, budu ráda.

Měj se moc hezky :-)

Ahoj Iveta